

Møte for lukkede dører, Stortinget 19. juni 1928

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 19. juni 1928 kl. 17.00.

Præsident: Nygaardsvold.

Dagsorden:

1. Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen angående St. med. nr. 8 om Hannevig-saken (innst. S. B).
2. Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om godkjennelse av en i Varsjava den 26. april 1928 undertegnet tilleggsprotokoll til handels- og sjøfartstraktaten mellom Norge og Polen av 22. desember 1926 (innst. S. C).
3. Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om Stortingets samtykke til at Regjeringen lar ishavsøen Jan Mayen ta i formel besiddelse i H. M. Kongens navn og således innlemmer den i riket (innst. S. D).
4. Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om forhandlinger med Danmark i arkivsaken m.v. (innst. S. E).
5. Innstilling fra militærkomiteen om nedleggelse av kulelagerfabrikken på Raufoss samt om etterbevilgning til dekning av tap på driften av samme (innst. S. F).
6. Referat.

Presidenten: Presidenten vil foreslå at møtet settes for lukkede døre.

Votering:

Presidentens forslag bifaltes enstemmig.

Presidenten: Presidenten vil dernest foreslå at regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte personer samt utenrikskomiteens sekretær, advokat Sunde, gis adgang til møtet. - Ingen innvendinger er fremkommet mot det, og presidenten anser det som enstemmig bifalt.

Presidenten vil videre foreslå at der gis adgang etter anmodning fra utenriksdepartementet for følgende herrer: Utenriksråden, dr. Castberg og byråchefene Morgenstierne, Danielsen, Hostrup og Marstrander samt ansvarshavende redaktører etter oppgave fra utenriksdepartementets pressekontor. - Ingen innvendinger er fremkommet og presidenten anser det for vedtatt.

Sak nr. 1.

Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen angående St.med. nr. 8 om Hannevig-saken (innst. S. B).

Saken i sin almindelighet undergaves debatt.

Gram (kom. ordfører): Det er en meget stor og omfangsrik sak som her forelegges oss. Den er stor for så vidt som beløpet det dreier sig om er 62 millioner dollars plus renter, efter Hannevigs påstand. Og den er omfangsrik fordi der er svulmet op

en masse dokumenter i denne tildels meget innviklede sak, dokumenter både av juridisk art - der er jo tale om internasjonal rett, amerikansk rett o.s.v. - og til belysning av de faktiske forhold derover og en rekke ting som er kommet til senere i forbindelse med den diplomatiske misjon som blev sendt derover. Allerede på et meget tidlig stadium var der svulmet op så meget papir og så mange trykksaker her, at byråchef Morgenstjerne, som er den mann som kjenner saken best, meddelte oss i komiteen at han og minister Gade, før de avga sin betenkning, måtte se igjennem 12 000 sider med dokumenter, og siden er der jo kommet svært meget til. Jeg hadde tenkt å henvende mig til et eller annet transportbyrå for å få plasert alle disse dokumenter på presidentens bord, men av hensyn til forholdene her i salen har jeg ikke villet gjøre noget forsøk på det. Og jeg mener også det er naturlig om man forsøker å begrense sig til det centrale og ikke tar med alle de mer periferiske ting, som man hadde hatt anledning til, hvis man bare vilde.

Komiteen har først redegjort for den faktiske stilling ved Hannevigs skibsverfter over i Amerika og hvordan denne juridisk har artet sig. Der er ingen tvil om at det var et storartet anlegg, som blev planlagt av Hannevig derover. Der blev med amerikansk hurtighet bygget op en hel by for en 6 000 mennesker mindst, og det gikk overordentlig raskt. I løpet av et år eller halvannet blev der på det som tidligere for en stor del hadde artet sig nærmest som en myr, bygget hele denne by og det store skibsverft, hvor der blev bygget 312 000 tons. Det er en selvfølge at dette måtte være av betydning for Amerika netop på det tidspunkt da det blev anlagt, og efter komiteens mening har Hannevig der gjort sig fortjent av Amerika, så fortjent at det hadde vært rimelig om han hadde fått en ganske anderledes gentil behandling enn det som vi mener han er blitt tildel. Men hvordan det nu enn forholder sig med alle disse ting, har vi ment, efter å ha gransket det så omhyggelig som det har latt sig gjøre i komiteen, at juridisk er særdeles meget forspilt. Dels har Hannevig muligens selv vært noget uvørren, kan jeg vel si, i styret av sine affærer der over, har vært med på å underskrive kontrakter, som han kanskje ikke burde gjort i sin egen interesse, og likeledes har det manglet endel på det stadige tilsyn fra hans side, som hadde vært naturlig. Men hovedsaken er iethvert fall at der derover er truffet en juridisk bindende avtale mellem administrasjonsstyret i Hannevigs bo og Shipping Board, hvorved hele affæren er skværet op ved at Hannevigs bo har betalt 1/2 million dollars til Shipping Board. Efter vår mening kunde det vært rimelig at Hannevig virkelig hadde fått endel millioner av Amerika, - det beløp han selv har nevnt, 62 millioner dollars, er efter min opfatning så eventyrlig fantastisk, at han kanskje hadde stått sig på overhodet ikke å nevne så store tall, - men efter billighetsbetraktninger mente vi at han burde fått adskillig mer enn der blev på hans part. - Jeg vil imidlertid ikke undlate å gjøre opmerksom på, da der har vært talt så meget om at han ikke har fått nogenting for dette, at det faktiske forhold såvidt jeg kan forstå er, at Hannevig har skutt inn i disse skibsverfter ca. 6,7 millioner dollars og at han har fått ut av dem ca. 7 millioner, altså en smule mer enn han har skutt

inn. Men dermed er det jo slett ikke sagt at han har fått alt hvad han skulde ha.

Jeg skal ikke innlate mig på disse innviklede materier her, ialfall ikke foreløbig, hvis det ikke blir nødvendig, men jeg vil få lov å komme litt inn på den annen side av Hannevigsaken, den misjon som blev sendt derover høsten 1926. Jeg vil få understreke at den misjon blev sendt av den daværende regjering, ministeriet Lykke, på 2 bestemte forutsetninger, som begge dessværre brast. Denne regjerings linje har derfor ikke nogensinne blitt prøvet fullt ut. Det er mulig at det har spillt inn for resultatet. - Forutsetningene var dels den at denne optreden skulde skje i intimt samarbeide med, i god forståelse med vår minister derover, minister Bryn. Og den annen var at det skulde skje på et rent billighetsgrunnlag, at der ikke skulde reises noget juridisk krav, men at man skulde forsøke å tale vennskapelig med amerikanerne, foreholde dem at her var det rimelig at der blev ydet Hannevig noget, og forsøke å opnå mest mulig på den basis.

Det vil fremgå av dokumentene hvordan det gikk med minister Bryn. Jeg kan ikke si annet enn at jeg for mitt vedkommende synes det er beklagelig at en mann som har ofret et så langt virke i statens tjeneste og nu har været minister derover i 17 år i Washington, uten videre skulde bli stillet til rådighet. Det kan synes hårdt, men efter hvad der er passert, finner komiteen at det var ikke annet å gjøre for regjeringen, idet hr. Bryn hadde nektet å lystre ordre, kan jeg kanskje kalle det. Han hadde nektet å følge regjeringens krav om å stille sig til tjeneste og avvist dette meget sterkt i et telegram av 24. november 1926. Minister Bryn har sendt Stortinget en lengere redegjørelse for dette og beslektede emner, som vi har fått oss oversendt til komiteen, men som vi altså innstiller på - som det vil sees i punkt 2 - skal oversendes Odelstinget, idet vi går ut fra at protokollkomiteen rettelig bør granske det. Vi har ikke kunnet si annet enn at vi mener det var ikke annet for regjeringen å gjøre enn å stille hr. Bryn til rådighet. Dermed bortfalt altså den ene forutsetning. Det var så meget mer bittert, eller kunde ialfall føles så meget bitrere for hr. Bryn, som det altså senere viste sig at han i realiteten kanskje hadde sett ganske anderledes rett og riktig på disse forhold og på bedømmelsen av Hannevigs stilling og Hannevigs krav over i Amerika enn mange andre. Men dermed er nu ingenting å gjøre.

Så blev det sendt en misjon med minister Gade som minister en mission spéciale og med byråsjef Morgenstjerne som sakyndig. Den hadde vanskelig for å komme i kontakt om selve Hannevig-saken med de amerikanske myndigheter. Den blev møtt med elskverdige talemåter, men det trakk i langdrag før man kom inn på å diskutere sakens realitet. Der blev nevnt den ene sak efter den annen før man kunde komme inn på det, og når man så endelig begynte å utveksle noter i Hannevig-saken, viste det sig meget snart at Amerika var alt annet enn velvillig innstillet. De var så skarpe i sitt avvisende svar av 15. juni 1927 at det var klart at på den vei kunde man ikke komme lengere. De imøtegikk hvad der var anført fra vår side og de avviste bestemt enhver mulighet for å tilstå noe. Det vil fremgå av Stortingsmeddelelsen side 82 av slutningen av den

amerikanske note av 15. juni at de der uttaler sig meget bestemt: "The Government of the United States is not disposed to give further consideration now or at any further time to any claim advanced on behalf of Mr. Hannevig and growing out of the transactions in question". Hverken nu eller senere vil de ta sig av disse spørsmål eller vise noen imøtekommenhet der. Det er sandsynlig at det for Shipping Board var et prestigespørsmål som det satte meget inn på, at det ikke der skulde vise noen imøtekommenhet. Det var forhandlet om disse ting meget lenge og det var også ført prosess om det, en prosess som altså ikke førte frem fordi det blev sluttet et forlik. De stod skarpt imot hinannen, og det er mulig at det også spilte inn adskillig at Hannevig selv var noe uforsiktig, kan man vel kanskje si, i et intervju over i England da han på en av sine mange reiser kom dit, hvor han uttalte sig om det amerikanske Shipping Board og de som stelte med disse ting, og sa at det var en ren orgie av ekstravaganse og feilberegninger. De svarte da tilbake at de skulde ikke være ekstravagante når det gjaldt oppgjør med Hannevig. Og det har de ikke været. Det er ingen tvil om at han efter billighetsgrunnsetninger kunde regne på å få adskillig, og nu blev resultatet at han stod der helt på bar bakke. Der blev da fra minister Gades side - dessverre - fremsatt et krav, et "Claim", utover den instruks som regjeringen hadde gitt ham. Det kan være delte meninger om hvorvidt dette har været avgjørende for saken. Jeg tror ikke det. Jeg tror at Amerika hadde villet stille sig avvisende under enhver omstendighet, men det har iallfall ikke lettet fremme av saken, og det blev da også tilslutt fra hr. Gades side svart så skarpt igjen på den i og for sig meget skarpe amerikanske note, at den vei nu er stengt. Vi kan ikke regne på iallfall foreløbig noensinne å kunne komme frem på den måte. Den juridiske vei er stengt, og denne forhandlingsvei førte ikke frem.

Vi er da kommet i den situasjon at voldgift måtte være den eneste mulige løsning. Men selv der mener vi i komiteen at vi ikke kan tilråde at det nu gåes til voldgift. Den ordinære voldgift for Haag er en voldgift av juridiske spørsmål, og efter alle de uttalelser vi har fått fra de mest fremskudte jurister her hjemme, fra justisdepartementets lovavdeling, fra advokat Bredal, som også var i komiteen og gav et overordentlig klart, skarpt og konsist innlegg som vi la megen vekt på, fra professor Castberg og fra en rekke andre jurister, så vovet ikke vi å tro at det kan nytte å bringe den sak inn for nogen juridisk avgjørelse. Det har vært slått på muligheten av at man kunde ha fått en særskilt voldgift for en engelsk dommer som kunde dømme efter billighet, "equity". Det har vært anført at det skulde ha kommet en slik antydning fra fremstående amerikansk hold. Det siktes der til et memorandum som senator Moses, viseformann i senatets utenrikskomite, en innflydelsesrik mann derover, skal ha levert minister Gade antagelig i slutten av mai 1927, men den norske regjering fikk ikke vite noget om disse ting før i desember samme år, lang tid efter at alle forhandlinger var avsluttet, og de kunde ikke ta noget hensyn til det, og der er efter hvad vi har grunn til å tro, litet håp om at Amerika vil interessere sig for den form for voldgift. Det er derfor, selv om det kan føles ganske

hårdt, umulig for oss i komiteen å foreslå at vi for tiden kan gjøre noget mer med denne sak. Vi har ment at det kunde være et krav, at der kunde være en rimelighet for en billighetserstatning, men som det nu ligger an, fører det ikke frem nogen av delene. Forholdene må utvilsomt forandre sig før de kan føres frem. Naturligvis har vi ikke noget imot at regjeringen er opmerksom på det om der skulde by sig en anledning til å kunne ta denne sak op igjen. Det dreier sig her om så store norske interesser at man selvfølgelig alltid bør være våkne, men efter hvad der nu foreligger, vover jeg ikke å tro at der er noget større håp om at der skal kunne opnåes noget.

Til slutt vil jeg på komiteens vegne få lov til å komme med en liten uttalelse om et par spørsmål som jeg streifet inn på under behandlingen av denne sak. Det gjelder et punkt som også er nevnt i disse telegrammer her, spørsmålet om Jonessaken, det gjelder en sak mellem amerikanske skotøifabriker, Jones fabriker, og en norsk bank, en sak som blev ført for den norske Høiesterett, som avga sin dom med 6 mot 1 stemme. Den gikk ikke i amerikanernes favør, de var missfornøiet, og de har forsøkt å få dommen omgjort. Det har resultert i at regjeringen efter å ha nevnt saken i et møte i den utvidede utenrikskomite, tilbød voldgift av Jonessaken. Det var ifjor. Men komiteen er i år enstemmig av den opfatning at en sådan løsning ikke er heldig. Det er noget ganske ekstraordinært, helt uten sidestykke i norsk rettshistorie at man kan tenke sig at en norsk høiesterettsdom kan påankes til internasjonal avgjørelse. Vår Høiesteretts avgjørelse har hittil stått efter hele vår konstitusjon og hele vår rettsopfatning som den endelige, inappellable dom. Høiesterett nyder en så høi og fortjent anseelse at man ikke har kunnet tenke sig å ville henwise dommen til nogen yderligere avgjørelse. Og hvilket farlig skråplan vilde det ikke være om utenlandske kapitalinteresser skulde kunne gjøre regning på å fremtvinge en omstøtelse eller revisjon av en av vår høieste domstol i lovlige former avsaugt inappellabel avgjørelse? Komiteen vil i denne forbindelse også gi sin tilslutning til minister Bryns uttalelse i en skrivelse av 30. oktober 1926, hvori han meget sterkt fremholder, at Norge bør være meget varsom med å "skape en precedens for aksjonærers rett til å påkalle sin regjerings intervensjon overfor et annet land. Våre statsmyndigheter har ved konsesjonslovgivningen søkt å verge sig mot at fremmede regjeringer, hvis undersätter har penger anbragt i norske foretagender, skal kunne fremkalle press fra sin regjerings side på Norges selvstendighet i sine anliggender. Hvis vi selv gjør brudd på denne politikk og søker å etablere en motsatt praksis, vil vi nok i tidens løp komme til å se at metoden vil bli anvendt mot oss ----." Dette sier minister Bryn, og komiteen er enig heri. Der er nu så mange, store foretagender her hjemme hvor utenlandsk kapital er sterkt interessert, at vi bør være yderst varsomme med å skape en precedens her. Saken var som sagt fore i utenrikskomiteen ifjor, og dette tilbud fra norsk side har heldigvis ikke ført til nogen aksept fra Amerikas side, så jeg håper at saken er bortfalt. Komiteen går ut fra som en selvfølge at Stortinget

alltid vil motsette sig sådan henvisning av en høiesterettsdom til annen avgjørelse.

Vi er altså efter å ha gransket alle disse dokumenter, så godt det lar sig gjøre, og efter å ha hatt inne til konferanse i komiteen en rekke av de menn som er implisert i denne sak, kommet til det i og for sig negative resultat, at slik som det nu ligger an, er der ikke mer å gjøre her. Det er beklagelig, og jeg vil også for min egen del legge til en liten beklagelse over det innblikk vi har fått i endel av de forhold som vi her er kommet bort i. Vi har med vilje, som jeg sa i innledningen, forsøkt å begrense oss til det centrale i denne sak, men der har nok åpnet sig mange muligheter for å kunne trekke inn forhold som kunde være interessante og sensasjonelle, men som vi mente ikke hørte hjemme under vår behandling av saken, og som vi derfor har avvist, blandt annet fordi vi mente at ingen interesse vilde være tjent med at man nu forsøker å rippe yderligere op i det. Det har vært antydnet at denne sak vilde kunne avføde en lang rekke injurieprosesser, og vi har sett både det ene og det annet som det kunde være morsomt naturligvis, hvis man vilde drive det som sport, å komme bort i. Men jeg kan ikke si annet enn at jeg også er litt enig i hvad der er uttalt fra høist sakkyndig hold, at mangt og meget av dette minner om en blanding av galehus og barnekammer. Det var slett ikke bare opmuntrende å se hvordan det blev stelt med disse ting. Jeg vil her ha sagt, for at det ikke skal misforståes, at vi i komiteen efter å ha arbeidet meget med saken, og efter å ha konferert med mange, har fått det bestemte inntrykk at der ikke kan legges byråchef Morgenstjerne, som var med i den sakkyndige kommisjon over til Amerika, noget tillast. Jeg skal foreløbig innskrenke mig til dette.

Presidenten: Utenriksministeren, statsminister Mowinckel, har ordet.

Statsminister John Ludw. Mowinckel: Jeg har bedt om ordet, men jeg vilde nok gjerne ha ventet litt med å ta ordet, indtil flere hadde uttalt sig. Jeg hadde trodd at kanskje flere av komiteens medlemmer først vilde uttale sig.

Presidenten: Der er inntegnet flere talere deriblandt komiteens formann.

Statsminister John Ludw. Mowinckel: Jeg vil da gjerne frafalle ordet nu og inntegne mig påny.

Presidenten: Den første inntegnede taler er Alf Mjøen.

Alf Mjøen: Jeg vil også gjerne vente og inntegner mig påny.

Presidenten: Komiteens formann, hr. Hambro, har ordet.

Hambro (komiteens formann): Jeg skulde også i og for sig gjerne ha ventet litt; men det er enkelte ting som jeg tror det er på tide å si i denne sak, og som jeg tror det er helt nødvendig å si; og det er for at pressen skal høre disse ting, at vi har ordnet dette møte således som vi har gjort. Vi ønsker

å si disse ting fra komiteens forhandlinger, fordi vi ønsker å forebygge at det lenger skal være nogen i norsk presse som tror, at det går an å føre en kampagne for Hannevig eller for minister Gade. Vi har i vår innstilling uttalt oss med sikte på å få innstillingen offentliggjort, og derfor har vi uttalt oss så forsiktig som vi har gjort; men det er visse ting som ingen i denne forsamling bør være uvidende om, og som man heller ikke bør være uvidende om i pressen, når man ønsker å behandle denne sak.

Hannevigs krav på 62 1/2 million dollars har aldri vært et bona fide-krav; og en hel del av de fordringer som var inkludert i denne sum, 62 1/2 mill. dollars, stred etter norsk opfatning mot lov og ærbarhet. Etter å ha sagt disse ting tror jeg det kan være tilstrekkelig å citere fra dommen i Haag, hvor det heter til slutt, at domstolen er av den mening at "De Forenede Staters holdning under den voldgiftssak i nogen grad er undskyldelig på grunn av den tvilsomme natur av de handlinger, som en norsk skibsbygger og kontraktør, Christoffer Hannevig, og enkelte av hans amerikanske agenter, har gjort sig skyldig i". - Hans advokat, mr. Bullowa, har nettop fått mot sig en resolusjon av juristforeningen i New York, som også har vært gjengitt i den norske presse, på grunn av noen av disse forhold. Og om vi i komiteen er ganske klar over, at Hannevig kan sies å ha vært hårdt behandlet, så er vi også temmelig klar over, at denne hårde behandling for en meget vesentlig del var fremkalt av ham selv. Jeg finner å måtte nevne her et par av de enkle kjensgjerninger, forat alle tingets medlemmer skal være klar over, hvad jeg mener.

Hannevig, - som var eier av samtlige aktier i sitt selskap, The Pusey & Jones Company, og var eier av samtlige aktier i andre foretagender, når undtas at 4 av hans norsk-amerikanske medarbeidere på papiret hadde aktier for 100 000 dollars, som det ikke var innbetalt en øre av - han hadde gjort kontrakt med sig selv om at personen Christoffer Hannevig skulde ha 15 pct. i kommisjon av de kontrakter som blev plasert ved hans eget verft, og i hans fordring, i denne store sum, var også inkludert disse 15 pct. i kommisjon til ham selv med renter og rentes renter. I hans fordring var inkludert den fortjeneste han hadde kunnet ha ved en rekke kontrakter sluttet med ham selv personlig og mundtlig med skibsbyggerier som i øieblikket ikke kunde bygge et eneste skib, og som efter hans egen opgave, som neppe er i hans disfavør, alene var 25 pct. færdig; i hans krav inngår den fortjeneste han kunde ha hatt ved å selge disse kontrakter med sig selv til andre, og den konjunkturførtjeneste som i øieblikket kunde ha vært vunnet ved dette salg. Jeg nevner bare disse enkle momenter for å vise hvor uholdbar den store fordring var. Jeg nevner videre et litet moment som er ganske illustrerende, og som selvsagt ingen ønsker å legge frem for offentligheten, all den stund denne sak står i den stilling; men jeg nevner det for at man skal være klar over at man beveger sig på skjør is. Hannevig hadde aktier for et pålydende av 445 000 kroner i firmaet Thor O. Hannevig. Disse aktier blev sendt til Hannevig i Amerika i 1921; de blev mottatt av hans befullmektigede chef der, og Hannevigs amerikanske konkursbo gjorde beslag i disse aktier. Nogen tid senere, adskillig tid senere, da det amerikanske bo ikke gjorde

noget med disse fordringer, og firmaet Thor O. Hannevig blev opløst og utbetalte betydelige summer til aksjonærene, henvendte Hannevig sig her hjemme og ba om å få disse aktier mortifisert, da de var kommet bort. Hannevig avga en skriftlig erklæring til justisdepartementet om at disse aktier aldri var kommet ham ihende. Det er utvilsomt riktig, de kom ham ikke ihende, fordi de blev beslaglagt av boet i Amerika. Og Hannevig opnådde å få disse aktier mortifisert i Norge, og summen blev utbetalt. Da så det amerikanske bo henvendte sig for å få pengene utbetalt, blev det oplyst at pengene var utbetalt til Hannevig. Hans konkursbo har saksøkt det norske justisdepartement for å få tilbakebetalt beløpet, da de mener der er utvist uaktsomhet ved den mortifikasjonserklæring. Ved byrettens dom blev justisdepartementet frifunnet med 2 mot 1 stemme. Saken er appellert til høiesterett, og efter de opplysninger komiteen har, er det ikke givet at justisdepartementet kan gjøre regning på å bli frifunnet ved høiesterettsdom. Jeg nevner det som et litet moment med hensyn til hvilken materie man her står oppe i, hvis alle ting skulde legges på bordet offentlig. Jeg finner det helt nødvendig å nevne det, fordi at så enig som jeg er i at Hannevig ved sin skarpe opfatning av konjunktursituasjonen under krigen, ved det - man kunde fristes til å si - geniale glimt han hadde, blev av betydning for hele Amerikas skibsbygning, - er Hannevig dog ikke en mann, hvis samlede forretningsdrift lagt frem for en voldgiftsdomstol eller en internasjonal domstol vil være av særlig komplimentøs art for det land som helt ut understøtter ham. Og det har jo også gjentagne ganger fra hr. Hannevigs side vært antydnet likeoverfor komiteen, at fordringen på 62 1/2 millioner nok i og for sig kunde reduseres til det beløp som man måtte finne passende.

Jeg skal i øieblikket avholde mig fra en karakteristikk av Gades optreden i Amerika og her hjemme. Andre i komiteen kan gi den like godt som jeg kan gjøre det. Men hvis det blir nødvendig, så vil der fra komiteen bli snakket helt ut, fordi vi finner at der må settes en stopper for den art agitasjon og den art transaksjoner som her har vært drevet. Jeg skal på dette tidspunkt innskrenke mig til å efterlyse en enkelt ting, som for mig er karakteristisk for hele denne sak i dens nuværende stadium. I en skrivelse av 27. april 1928, som komiteen har fått gjenpart av, spør utenriksdepartementet minister Gade hvorledes han kan være kommet i besiddelse av visse opplysninger som han har benyttet; og hvis jeg ikke er feil underrettet, har forklaringen på dette - og det er erkjent - vært den, at der på amerikansk hold, som stod Gade nær, var kjenskap til de norske chiffertelegrammer som blev vekslet mellem utenriksdepartementet og vår legasjon. Disse chiffertelegrammer blev, i hvert fall delvis, opsnappet i Amerika, og ad den vei var minister Gade blitt kjent med enkelte av disse telegrammer. Han benyttet dem likeoverfor andre uten å varsle utenriksdepartementet om at det norske chiffer var kompromittert, uten å rapportere hjem med én gang disse forhold - i og for sig en tilstrekkelig ting til å gripe meget skarpt inn mot en norsk representant ute. Jeg tror i det hele tatt at der fra de skiftende utenriksministre har vært vist en hensynsfullhet mot minister Gade, som i betraktning av

den agitasjon, som har vært satt i gang i den norske presse, har vært helt uten sidestykke, og en hensynsfullhet som jeg tror har vært drevet for vidt. Jeg ser forklaringen til mange av de forhold som vi i komiteen er bekjent med, og som vi her har stått oppe i, - i den omstendighet at minister Gade neppe i løpet av det siste år har vært herre over sine egne nerver. Det er den mildeste forklaring man overhodet kan legge på en hel del av det som foreligger i denne sak. Det er beklagelig; det er beklagelig når det gjelder en mann med så mange charmante egenskaper som minister Gade har og med så megen iver etter å representere sitt land på en fyldestgjørende måte, såvidt det ligger innenfor hans evne. Men minister Gade er ikke i besiddelse av norsk mentalitet, og den støtte han har fått på mange hold under sine bestrebelser for å bli minister i Washington, har forrykket hans balanse i en grad, som kun de der har hatt adgang til alle dokumenter, kan være helt klar over. Jeg finner i dette forklaringen. Enhver som leser innstillingen og husker at det er tanken at denne innstilling skal gjøres offentlig, vil forstå hvad det betyr, når komiteen taler om de "litet overveiede uttrykk" i minister Gades note til det amerikanske utenriksdepartement, og vil forstå hvad der ligger i det, når komiteen anfører at den finner det dokumentert at forholdene ikke har vært slike som minister Gade har sagt at de var. Vi har likeoverfor offentligheten ikke villet bruke sterkere uttrykk enn det.

Vi mener også hvad selve sakens forhold angår - som sakens ordfører gjorde opmerksom på -, at når man er opmerksom på den amerikanske utenriksministers note av 15. juni 1927, som slutter med å anføre at De Forenede Staters regjering "ikke er stemt for nu eller nogensinne i fremtiden å ta i alvorlig betraktning noget krav som blir stillet på Hannevigs vegne" og har sitt utgangspunkt i de forhold som her har vært drøftet, - når vi ser det for øie, så vil man også forstå at komiteens innstilling ikke er å opfatte som et pålegg til utenriksdepartementet om å drive nogen fortsatte forhandlinger i denne sak. Men innstillingen er beregnet på å vanskeliggjøre den hele stilling så litet som mulig. Hvis der på et tidligere tidspunkt var blitt stillet et rimelig krav, et beskjedent krav, så kan jeg tenke mig at det krav vilde ha vært innvilget. Og skulde det vise sig, at den nye regjering eller den nye president i Amerika skulde være villig til, på grunn av ønsket om å bevare det best mulige forhold til Norge, og kanskje også i erkjennelsen av at man har behandlet Hannevig urimelig i Amerika i forhold til mange andre, fordi det Hannevig kan ha feilet i, det har vært punkter som kanskje amerikanerne ikke har helt vanskelig for å forstå, - skulde der i Amerika opstå en stemning som gjør det mulig å få nogen kompensasjon, så vil det selvsagt være en vinning at utenriksdepartementet kan gripe den leilighet. Men - som vi også har nevnt i innstillingen - fordringene i Hannevigs norske konkursbo andrar til rundt om 40 millioner dollars, og hertil kommer fordringene i Hannevigs amerikanske konkursbo, så med hvor stor sympati man enn kunde se på et krav om å få de 62 1/2 million dollars inn i landet, så vilde det likeoverfor denne forsamling være ganske urimelig om man ikke sa like ut, at det billede er en ren kimære, og der

ligger en forsvinnende liten realitet i denne store sum, når den nevnes.

Alf Mjøen: Jeg vil først påtale at en sak som denne blir levert så å si nest-siste dag vi er sammen. Det er dog en meget stor sak, og den blev levert komiteen på et meget tidlig stadium. Jeg vet ikke om grunnen til at vi får den så sent, er den, at man ønsker å undgå ethvert studium av den. Jeg fikk levert innstillingen igår i en hemmelig konvolutt, og med det arbeidstrykk som har vært nu, har det selvfølgelig ikke vært godt å sette sig inn i denne vidløftige sak. Jeg vil med en gang si at jeg er i mangt og meget enig i hr. Hambros uttalelser om Hannevig. Jeg kan gjerne fortelle at jeg forleden dag fikk en henvendelse i spisesalen på hotel Bristol, idet der kom en herre hen til mig - jeg har sett ham et par ganger før i mitt liv - og sier: Jeg håber De vil være med og støtte denne sak. - Det var hr. Hannevig. Jeg svarte ham med en gang: Hr. Hannevig, Dem har jeg intet kjenskap til, og Deres spekulationer har jeg ikke hatt noget særlig behagelig inntrykk av, jeg vil ikke løfte en finger, jeg vil ikke heve min røst til fordel for Dem, det kan De være trygg for! Det svarte jeg ham med en gang. Derimot mener jeg at det kan være norske borgeres interesser likeoverfor en fremmed stat, som det kan være grunn til å vareta. Jeg har således ingen forbindelse med hr. Hannevig, og jeg vil si at den karakteristik som hr. Hambro leverte om de 62 millioner dollar og alt som Hannevig hadde tilgode, tror jeg er meget berettiget. Det har gjort et uheldig inntrykk.

Men man har dog valgt en mann til å reise over og undersøke denne sak, og denne mann - det er minister Gade - har jeg stått nær, han er min skolekamerat. Og jeg synes man skal ikke akkurat blande sammen disse to personer, jeg synes at hr. Hambro i sin behandling av disse to har prøvet å slå dem i hartkorn. Det protesterer jeg imot. Den ene er et forsvar værd mener jeg, ti han fikk en misjon, og det var advokat Bredal og statsminister Lykke som efter å ha set på saken fant at det var berettiget å gi minister Gade en misjon i dette spørsmål. Og her har jeg stillet mig det spørsmål, og det har jeg lyst til å spørre om: Fikk minister Gade den støtte som han skulde ha fra den norske regjeringens side under de forhandlinger han førte derover? Og videre: Var det så, at da hr. Gade reiste, var der forbud mot at han skulde innlate sig på voldgift? Jeg har kun en eneste gang hatt en samtale med minister Gade - og dog har han vært i Norge i 2 måneder - jeg har kun truffet ham én gang og hatt en samtale med ham, - det var en konferance på en times tid - og da spurte jeg ham om det. Og han svarte mig: Jeg kunde fått voldgift, men det hadde jeg forbud fra utenriksdepartementet mot å innlate mig på. - Dette ønsker jeg den tidligere utenriksministers svar på: Var det så at det var forbudt hr. Gade å bringe spørsmålet om voldgift frem?

Hambro: Det står i innstillingen, det er skrøner det som alt det annet.

Alf Mjøen: Der står intet i innstillingen om det, jeg har lest hele innstillingen. - Det er bebreidet minister Gade at

han på en viss måte fikk rede på noen chiffer-telegrammer. Ja, det kan jo være at det er noen annen derover enn han som har fått rede på det. Men var det ikke på det tidspunkt da han fikk vite om, at der bak hans rygg - han som var utsendt som "ministre en mission spéciale" - at der bak hans rygg blev sendt meddelelser mellom en funksjonær i Washington og det norske utenriksdepartement, og at han ønsket å få vite hvad de gikk ut på? Det er nokså rimelig, når en mann merker at han ikke blir støttet, eller han merker at der foregår noget mellom utenriksdepartementet og den norske legasjon som han ikke skal få vite om, uaktet han er "ministre en mission spéciale", det er rimelig at han gjerne vil skaffe sig det. Han hadde nemlig gode grunner til å gå ut fra det, ti han merket en ganske eiendommelig forandret optreden fra den mann som for tiden var legasjonens bestyrer derover: I den første tid overordentlig venlig og forekommende, men så plutselig det motsatte. Og dette var ham uforståelig. - Hr. Hambro talte om en hensynsfullhet mot minister Gade. Ja, det var mange som forundret sig over at minister Gade ikke blev minister i Washington, og om det berodde på at der kom meddelelser hjem om at han ikke lenger var persona grata derover. Den mann som var med og hjalp til at vi skulde benytte oss av ansette menns innflytelse i Amerika på et meget tidlig tidspunkt, det var Konow (H.). Den gang var det fra høires side, fra minister Irgens side, en meget lang debatt om Gades statsborgerskap. Jeg skal ikke rippe op i noe av det. Men man skal ta imot den hjelp man kan få av en som søker å stille sig i sitt lands tjeneste. Jeg har 2 ganger været over i Amerika, og var også sammen med minister Bryn på forskjellige steder. Jeg merket blandt norsk-amerikanerne, blandt en rekke folk derover, at minister Gade efter sin mangeårige virksomhet i Chikago var en meget populær mann. Allerede den gang beklaget man sig over at man ikke kunde få minister Gade til minister i Washington. Nu, Bryn blev sittende på sin plass i mange år, men man forutsatte at når den plass endelig var ledig, kunde man ikke få noen heldigere mann som minister i Washington enn minister Gade. Som bekjendt var der også adskillig pressediskusjon i forbindelse med denne sak, den gang da utnevnelsen fant sted. Men nu kommer regjeringsprotokollene imorgen eller iovermorgen, og da kan vi komme tilbake til det da, så jeg skal ikke berøre det nærmere her nu.

Når hr. Hambro taler om hensynsfullhet, så vil jeg si: Er det hensynsfullt å la en mann sitte i troperne i 10 år? Regelen er jo at man pleier å være der en 3 - 4 år. Det heter om Rio at man bør ikke være der over 4 år, men nordmenn bør helst ikke være der lenger enn 2 hvis de har livet kjært. Jeg vet ikke om det er hensynsfullt mot en mann som har stillet sig til sitt lands tjeneste, å la ham sitte der i 10 år. Gade har selv sagt til mig at han antar det er fordi man ønsker han skal søke avskjed. Og at det er en klikk i departementet som fra første stund av har motarbeidet Gade, det er sikkert. Og det er mulig at den tidligere utenriksminister ikke har været denne klikk riktig voksen. Det er mangan departementssjef som regjeres av sitt departement og som ikke inntar en selvstendig stilling overfor sitt departement.

Det blev fra hr. Hambros side rettet et angrep mot hr. Gade som gjør at jeg her ønsker å ta ham i forsvar, og har

prøvet å ta ham i forsvar. Jeg akter ikke med et ord å tale om Hannevig-saken i denne forbindelse. Jeg håper det er mig undskyldt at jeg ikke vilde ta imot de bemerkninger fra hr. Hambros side mot en barndomsvenn som Gade, som jeg har kjent i mange år, uten å ta til gjenmæle. For hans omtale av ham synes jeg var lite pen. Hvis hr. Gade har sendt et litt skarpt brev til det amerikanske utenriksdepartement, State Department, den gang, så må det jo være forståelig og undskyldelig, hvis han har ment derved bedre å kunne arbeide for sin sak. Det var vel ikke egentlig meningen at man vilde arbeide bare på grunnlag av at få en nådesskilling. Jeg er enig i at det var en feil fra hr. Gades side at han fremstilte det første gang som et "claim", som et krav, hvis han hadde fått instruks om noe annet. Han skulde da ha nøiet sig med å påberope sig billighetshensyn. Men der har i denne forbindelse været talt om at Gade bestakk pressen derover, og det har fra motpartens side været søkt anvendt overfor ham, og mot ham minst like så mange nedsettende og dadlende bemerkninger - langt mere, mener jeg, enn den annen part har anvendt. Jeg vil gjerne ha et svar fra den tidligere utenriksminister på det spørsmål: Var det så at han oprindelig fikk forbud mot å inngå på voldgift? Ti det har jeg fått direkte opplyst av hr. Gade, og jeg har ingen grunn til å tro at han der ikke har meddelt mig sannheten.

Presidenten: Det er tegnet en rekke talere, og presidenten vil foreslå at tiden for de talere som herefter tegner sig under denne sak, begrenses til inntil 5 minutter.

Votering:

Presidentens forslag bifaltes enstemmig.

Scheflo: Det kunde være fristende å forsøke å slå litt politisk mynt av denne sak. Jeg ber Stortinget tenke sig at en statsinstitusjon eller en representant for staten hadde optrådt slik som Hannevig har gjort, skaltet og valt med millionene, spillet og tapt og ødelagt slik som han har gjort. Jeg ber noen hver betenke hvad høire og de andre borgerlige partier da vilde ha sagt og hvilken agitasjon de da vilde ha drevet om det offentliges udugelighet og mangel på evne til å forvalte økonomiske interesser. Hvis man vil studere dette lille hefte - st.med. nr. 8 - vil man der finne et illustrerende og lærerikt eksempel på hvordan de private skalter og valter med verdier, som de på en eller annen svindelaktig måte har fått herredømmet over.

Jeg skal imidlertid motstå fristelsen; jeg skal ikke ta saken partipolitisk; jeg skal forsøke å uttale mig som en almindelig bra borger om denne sak. Jeg vil si at det var med mig som med de fleste i komiteen, at da vi tok fatt på den, syntes vi at amerikanerne i sitt forhold til Hannevig hadde vært mer enn almindelig ruffe og brutale, og at det var et rimelig krav som var reist om at han måtte få nogen godtgjørelse. Men jeg må også tilstå at jo mer jeg satte mig inn i saken, desto mer blev jeg overbevist om at det var ganske håpløst å gå til nogen aksjon mot Amerika her. Å reise noget juridisk krav, det vilde bare barn finne på, og å gå der bort

med tiggerposen. Det er riktignok sagt her til slutt i innstillingen at hvis regjeringen under en ny situasjon skulde se en mulighet for å reise saken igjen, går man ut fra at den gjør det. Jeg for min del vil si at jeg går ut fra at landet til enhver tid har en regjering som vet å vurdere om det i anstendighetens navn går an. For øieblikket går det i virkeligheten ikke an. Vi vet på forhånd, at om man nu kom med tiggerposen, blev man kastet på dør, og går man til Haag, taper man med glans. Det er vanskelig å si slikt i innstillingen, og det står ikke her, og det vilde vært umulig å si det i møte for åpne dører, men i møte for lukkede dører kan det sies, og jeg tror at enhver som forsøker å sette sig grundig inn i saken, vil komme til det resultat at det er umulig å forsøke å opnå noget for Hannevig og hans kreditorer ad rettens vei.

Hvad selve Hannevig-saken angår, så er den som en av disse store poteter; der vokser knoller ut på den, sidepoteter rundt omkring; det er en hel vanskapning. Og efterhvert som man begynner å fordype sig i den, kommer man op i sladderhistorier i New York om Bryn, fru Bryn, Bryns tjenestepike og Bryns sønn, chargé d'affaires'en og Hannevig, Erling Christophersen, sladderhistorier og beskyldninger, insinuasjoner og injuriersaker over en lav sko, saker som det er umulig å fordype sig i og som man ikke har noget med å sette sig inn i. Men der er visse spørsmål man ikke kan la være å berøre når man skal snakke om Hannevigsaken. Jeg vil si at Hannevigsaken har bestyrket det inntrykk hos mig som jeg har hatt lenge, siden jeg overhodet fikk anledning til å følge litt med i vårt utenriksvesen, den har bestyrket det inntrykk hos mig at vårt utenriksvesen er en forholdsvis svak etat, forholdsvis, det vil si sammenlignet med våre andre etater. Jeg må si at når jeg kommer op på et offentlig kontor i almindelighet, i arbeidsdepartementet, i finansdepartementet, eller i det hele har med norske embedsmenn og bestillingsmenn å gjøre, så er det mitt almindelige inntrykk at jeg står overfor duelige folk som kan sine saker. Men når vi kommer over i utenriksetaten, da er det rent tilfeldigvis, undtagelsesvis at man støter på en mann om hvem man kan si: Dette er den rette man på den rette plass. Jeg kan si som en faktisk opplysning at dette er ikke bare min mening, men andre som har større erfaring om disse ting enn jeg og større evne til å bedømme disse ting, har betrodd mig at det også er deres mening. Minister Gade kan der sies meget godt om og meget vondt om, som det blev gjort av hr. Mjøen og hr. Hambro. Jeg skal si litt vondt om ham før jeg er ferdig. Jeg vil si at hvis man først skal begynne å rydde op, så er der flere enn hr. Gade som kan komme på tale. Minister Gade er en mann som har lett for å vinne venner; han har et behagelig vesen, og jeg kan så godt forstå hr. Mjøen, som har ham i behagelig erindring fra skoledagene av. Men det er naturligvis aldeles uriktig av hr. Mjøen å bedømme en manns ferd som diplomat i Amerika ut fra det han vet om mannen som skolegutt. Det kunde jo tenkes at minister Gade idag er en helt annen mann enn han var da han gikk på latinskolen, og jeg tror at selv om hr. Gade var en fremragende skolegutt, kan det ikke sies at han er en fremragende diplomat, hvis man da krever annet av en diplomat enn at han kan danse og smile og være høflig og elskverdig, - jeg har inntrykk av at det er et krav som i

første rekke stilles til de norske diplomater - men hvis man stiller det krav til diplomatene at de skal være kloke folk, som vet hvad de gjør og vet hvad de sier, og som kan stå ved det de sier og som man kan stole helt og fullt på, så vil jeg si at da har kanskje minister Gade meget å lære ennu. Og hr. Mjøen må ikke uten videre gå god for alle de historier han hører om den urett som er overgått minister Gade i departementet. Jeg vil ikke benekte at det i departementet fins en klikk, og jeg har en mistanke om at de herrer embedsmenn i utenriksdepartementet betrakter sig som litt for sig selv og at de nødvendig vil ha nogen innenfor sine sirkler, at de betrakter somme som diplomater og somme som ikke diplomater. Men at departementet og at disse embedsmenn i departementet skulde likefrem ha forfulgt hr. Gade, gjort stillingen vanskelig for ham, lagt an på å felle ham, er jeg blitt overbevist om er en innbildning fra hr. Gades side. Nei, hr. Gade er sin egen fiende, det er det, han er. Han begikk den store feil under sitt opphold i Washington, at han brøt den instruks, han hadde med sig fra regjeringen. Det med voldgiften, som han nu virrer med, at han ikke hadde lov til å ta imot voldgift, det er en historie, som ikke er ganske klar. Hr. Gade påstår, at han blev tilbudt voldgift, men det er det merkelige, som det står i innstillingen, at han fant ikke grunn til å varsle regjeringen om det hverken straks eller senere. Først mange måneder efter spiller han ut det tilbud, som blev gitt ham, ikke fra regjeringen, men fra en mann i senatet. Det er ikke helt usannsynlig, at den historie delvis beror på en feilerindring fra hr. Gades side.

Nu, det er ikke min sak å ta departementets funksjonærer i forsvar og svare på de spørsmål, som hr. Mjøen rettet, men på den annen side er jeg ikke sikker på, om utenriksministeren, både den nuværende og den forhenværende, kommer og forsvarer embedsmennene i departementet - jeg er ikke så sikker på, at det har så stor vekt, som når jeg gjør det. Jeg skylder ikke de karer noget, jeg omgås dem ikke, jeg har ingen kjærlighet til dem, men jeg må i all rettfærdighets navn si, at alle disse beskyldninger, som hr. Gade slynger ut mot bureauchef den og utenriksråd den, det er efter min beste overbevisning løs tale.

Mens jeg holder på med hr. Gade, vil jeg også si et par ord om chiffertelegramaffæren. Det er virkelig en historie, som må bli opklart. Kanskje utenriksministeren allerede idag kan gi oss meddelelse om, hvad der er sant og hvad der ikke er sant, eller hvad der er sannsynlig og hvad der ikke er sannsynlig i denne historie, men den er meget grov. Som hr. Hambro oplyste, påstås det, at under sitt opphold i Washington fikk hr. Gade vite, at de amerikanske myndigheter hadde sett sig istand til å dechifrere norske hemmelige telegrammer, og han leste de dechifrede norske telegrammer, men varslet ikke den norske regjering om det. Den norske regjering fortsatte med å telegrafere med den samme chifferskrift, og amerikanerne leste. I parentes bemerket - jeg er ikke nogen ekspert i det - så vil et dyktig utenriksdepartement ikke beholde et chiffer i månedsvis, for man vet, at hvis man bruker et chiffer i mange måneder, kan enhver finne nøklen. Men det er en ting, at det norske utenriksdepartement har begått en uforsiktighet, det er

en sak for sig; men hvis det er sant, at en norsk diplomatisk embedsmann får vite, at en utenlandsk makt kjenner det norske chiffer, og ikke varsler den norske regjering, må det naturligvis ha konsekvenser. Men man kan ikke reise noget krav om Gades hode, før man vet, hvad som er sant i den sak.

Tilslutt vil jeg få lov til å peke på et enkelt punkt i innstillingen. På s. 14, første spalte midt på står det: "Utgiftene ved denne spesielle misjon blev dekket ad privat vei - et princip, som nærværende komite nødvendig vil godta i sin almindelighet -, men det var en uttrykkelig forutsetning, at våre utsendinger kun skulde optræde efter den norske regjeringens instruks, uten innblanding fra de privat interesserte." Nu, det er mulig, at det er en erindringsfeil, men jeg har en følelse av, at dette punkt i innstillingen er blitt noget svakt, efterat innstillingen blev avlevert i komiteen. Det står her: "et princip, som nærværende komite nødvendig vil godta i sin almindelighet" - de ord kan jeg ikke huske stod, da jeg leste innstillingen, men det er mulig, jeg tar feil der. I det hele tatt, det punkt er meget svakere, enn det burde ha vært. Jeg vilde, at det skulde stått ganske bestemt, at det er uriktig, at den norske stat sender til et fremmed land en diplomatisk representant for privat regning. Når den norske regjering skal avgjøre, om der bør sendes en gesant til et annet land, da bør regjeringen overveie det spørsmål ut fra rent politiske hensyn. Hvis den da finner, at det ikke er nogen grunn til å sende en mann, bør den la det være, finner den, at der er grunn til det, skal staten betale. Men det må ikke hende at en privatmann kommer til departementet og sier: "Har De tenkt på det? Skal De sende en mann?" - "Nei, vi har ikke lyst på det." - "Men jeg skal betale." Jeg mener - og det tror jeg de fleste vil innrømme at jeg har rett i - at det går ikke an og bør ikke ske at utenriksdepartementet avgjør slike saker ut fra slike hensyn. Det fører jo til at en nordmann, som mener sig å ha en rett i et fremmed land, får ikke den hjelp han kanskje har krav på, når han er fattig og ikke kan betale; men kommer der en rik mann og forlanger bistand og tilbyr sig å betale, får han bistand. Jeg mener at det skulde ha stått sterkere enn det nu står i innstillingen. Når det står så svakt, kommer det derav, at før departementet besluttet sig til å ta imot tilbudet om hjelp av Handelsbanken og Hannevig senior ved denne anledning, spurte departementet utenrikskomiteen, hvad den mente om det, og såvidt jeg forstår, har den daværende utenrikskomite ikke sagt bestemt nei, men kanskje heller halvveis gått med på den ordning. Men i den nuværende komite er det, såvidt jeg vet, den overveiende mening at statens representanter i utlandet skal betales og underholdes av staten og ikke av private.

Handberg: Det er ikke stort jeg vil si, men jeg finner grunn til å uttale, at det som komiteens formann og ordfører og nu sist hr. Scheflo har sagt, står helt for deres egen regning. Jeg vil kun være ansvarlig for det som står i innstillingen. Der er jo trukket inn mange ting her som ligger utenom Hannevigsaken, særlig minister Gades forhold. Når det gjelder minister Bryn har jo han fått sin disiplinærstraff, idet han er stillet til disponibilitet, og protokollkomiteen skal jo granske den sak. Hvad Gade angår, kan det klandres at der er

brukt et for sterkt uttrykk under forhandlingene i Amerika. Men det er jo også innrømmet av dem som har hat ordet før, at det oppdrag han hadde var nokså vanskelig, og jeg har den tro at Gade gjorde hvad som kunde gjøres derborte. Jeg skulde anta at forhandlingene ikke var ført i mere stivbente former enn at man også kunde komme over i å føre forhandlingene på grunnlag av et billighetskrav. Når det gjelder Hannevig mener jeg - som omtrent alle som jeg har hørt eller sett uttale sig om saken, som med nogen berettigelse kan uttale sig om den - at han er forurettet i Amerika. Jeg vil få lov til å citere nogen få uttalelser. Advokat Heiberg - som har hat adskillig med saken å gjøre - sier at Hannevig "er blit i høieste grad mishandlet". Det er nokså sterke uttrykk. Utenriksråd Esmarch sa, da han var i komiteen: "Den 3/8 1917 var Hannevig en rik mann. På grunn av den rekvisisjonsordre som da kom og hvorved alle hans verfter blev tatt fra ham er han blitt helt ruinert." Og advokat Bredal sier: "Men der er ingen tvil om at Hannevig har et moralsk krav på U.S.A. eller særlig da på Shipping Board." Og selv i Amerika synes det å være opfatningen at Hannevig er for hårdt behandlet. Således henviser viseformannen i senatets utenrikskomite, senator George M. Moses, til at saken bør prøves ved voldgift av en engelsk dommer. Og Shipping Boards generaladvokat sier at Christoffer Hannevig er hårdhendt behandlet i Amerika. Under de forhold mener jeg at der må være al grunn for regjeringen til å følge saken videre, og forsåvidt der kan være nogen utvei til at Hannevig kan få den godtgjørelse som han med rette har krav på, må der bli gjort hvad der kan gjøres også for ham. Hannevig kan ha feilet, han kan ha gjort det eller det. Derfor bør han efter min mening ta den straff han tilkommer for det; men har han et rettmessig krav på en nasjon som den amerikanske, bør han såvel som enhver annen få det han med rette tilkommer.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Hele denne sak har tatt et omfang og har fått former som viser hvor stor den er, men også hvor eiendommelig den er. Jeg har jo ikke direkte nogen befatning med den, idet saken, da jeg blev utenriksminister, allerede var avsluttet og nådd frem til Stortinget i form av stortingsmeddelelse nr. 8. Men min stilling har naturligvis gitt mig ganske god anledning til å sette mig inn i saken, og jeg hadde møtt den noget tidligere, nemlig høsten 1926, da statsminister Lykke forela spørsmålet for utenriks- og konstitusjonskomiteen, hvorav jeg dengang var medlem, om der burde sendes en slik misjon, som den der her var tale om, til Amerika. Spørsmålet var forelagt ledsaget av en hel del dokumenter, som komiteens medlemmer fikk å studere - dokumenter allerede dengang av en temmelig innviklet natur. Jeg tror det gikk flere av komiteen - jeg tør ikke si de fleste, og jeg tør ennu mindre si alle - som det gikk mig, at vi hadde svært liten tro på at denne sak kunde fremmes like overfor Amerika på den måte som var foreslått, med nogen som helst utsikt til et gunstig resultat. Personlig fant jeg saken praktisk talt håbløs. Utenriksdepartementet hadde stillet sig avventende og tvilsomt kanskje, men dog nærmest velvillig; justisdepartementet derimot hadde i sterke og bestemte ord frarådet at der blev gjort noget forsøk. Men spørsmålet var

blitt forelagt en så fremtredende advokat som Bredal, og Bredal hadde, til tross for at han tok avstand fra den juridiske fordring på å nå frem, ment, at så store billighetsgrunner var til stede, at den norske regjering efter hans mening pliktet å ta sig av saken, når nu spørsmålet hadde banket på dens dør. Dette Bredals innlegg var kanskje det som var det avgjørende, fordi det gav en saklig tilslutning til en stemning som gjorde sig meget sterkt gjeldende i den tid i store deler av Oslopressen og i store deler blandt folk som hadde nogen følelse med disse spørsmål her i byen. Det blev fremholdt i enkelte blade, at hvis den norske regjering ikke gjorde noget her, så var det en mangel på forståelse av de krav der her var tale om, og det var også en mangel på evne til på en forretningsmessig og praktisk måte å ta disse spørsmål op. Denne kritikk i pressen ledsagedes av nokså sterke angrep på vår sendemann Bryn i Washington, som mange frakjente den elasticitet, den bevegelighet, som skulde til, når man skulde vareta forretningsinteresser slik som de burde varetas. Når der da fremkom en uttalelse som den der fremkom fra advokat Bredals side, så tror jeg man kan si at det lå ganske klart i dagen, at hvis den norske regjering, - selv om den ikke personlig hadde sådan sterk tro på muligheten av å nå frem, - hadde latt være å foreta det skritt, og det nettop på den måte som her var pekt ut som det der skulde føre frem, så vilde regjeringen og da fremfor alt utenriksdepartementet utvilsomt ha vært belastet med alle de millioner som i den forbindelse var krevet, for dengang gjaldt det i den almindelige diskusjon ikke nogen redusert sum, men hverken mere eller mindre enn de 7,5 millioner dollars som dengang var på tale. Jeg er derfor av den mening, og det er jeg den dag idag, at det var riktig av ministeriet Lykke at det sendte misjonen Gade over, og at det utstyrte den på den måte som denne misjons chef selv fant riktig og formålstjenlig. Jeg mente det var riktig, forat det ikke på nogen måte skulde sies, at regjeringen ikke med interesse og varme og på den måte som man fant heldig, tok sig av disse store krav som det her gjaldt.

Jeg vil i denne forbindelse ganske kortelig berøre den innvending som hr. Scheflo kom med med hensyn til betalingen for denne misjon. Det høres i grunnen ganske plausibelt ut dette at en misjon av denne natur ikke skal betales av nogen privat, men betales av staten selv, og rent teoretisk kan det nok sies å være riktig. Men man må huske på, at staten hadde hatt med Hannevigsaken å gjøre tidligere, minister Bryn hadde arbeidet med denne sak både vel og lenge, og både vår legasjon i Washington og utenriksdepartementet var kommet til det resultat, at denne sak var op- og avgjort, der kunde intet mere gjøres. Når man nu allikevel kom i den situasjon at noget blev gjort, så skyldtes det utelukkende et privat syn på disse forhold. Det var derfor kreditorene i Hannevigs bo som sa: Hvis staten vil gjøre dette, bruke den offisielle hjelp som må til for å fremme dette på best mulig måte, så skal vi garantere for utgiftene. Og det spørsmål blev ganske riktig, som hr. Scheflo sa, nevnt i utenrikskomiteen, og det vakte der ingen motstand av teoretisk art som den hr. Scheflo er kommet med, kanskje av den grunn at vi stod nærmere det akutte tilfelle som det her var tale om, så at det ikke lå så nær for oss som det idag

ligger for hr. Scheflo på avstand å generalisere disse ting. Senere kom saken frem i Stortinget, hvor statsminister Lykke redegjorde for den, og hvor der såvidt jeg vet, blev stillet et bestemt spørsmål til ham: Hvad vil dette koste, vil det koste noget? Og jeg har inntrykk av at Stortingets samtlige 150 medlemmer drog et lettelsens sukk, da de hørte at det ikke skulde koste den norske stat noget - så skarpere og sterkere var ikke moralfølelsen her dengang! Dette om at private bærer utgifter av ekstraordinær art hvor det gjelder en ekstraordinær ting, det er ikke ganske ukjent. Da det gjaldt den store voldgiftshistorie i Haag, var det de private som stillet sig til disposisjon. Først bar de alle utgifter ved de forberedende undersøkelser og arbeider i Oslo, og så stillet de sig til disposisjon med en garanti for en stor del av utgiftene i Haag. Fullt dekkende er ikke denne sammenligning, for det var jo ikke nogen spesiell offisiell misjon det dengang gjaldt, som nu. Men også fra utlandet er der eksempler på at stater i givne tilfeller benytter sig av private midler til å dekke utgifter av offisiell art. I vårt naboland Sverige kan man finne eksempler på meget nærliggende tilfeller til dette. Og hvad angår Scheflos eksempel med den fattige, så tror jeg man kan være ganske rolig for, at hvis den norske stat kom til den overbevisning at et krav var berettiget, så vilde den hverken sky ofre eller midler for å bringe det krav frem, selv om det gjaldt en fattig mann. Når det her ikke skjedde, skyldtes det jo nettopp den omstendighet, at den norske stat ikke på nogen måte var overbevist om dette kravs berettigelse eller om muligheten av å nå frem. Slik har jeg sett det. Det er mulig, at dette er et nokså personlig resonnement; men statsminister Lykke vil kunne bekrefte eller avsvække det, jeg har sagt; fordi han jo sitter inne med et større kjennskap til denne saks forhistorie, enn jeg gjør.

Der er i slutten av innstillingen sagt noget, som kunde tyde på, at komiteen mener, at denne sak skal tas op igjen, og underhånden har man likeoverfor mig ytret nogen engstelse for, at dette skulde være komiteens mening. Det heter i en passus på side 17 i innstillingen: "Komiteen går dog ut fra at regjeringen vil ha sin opmerksomhet henvendt på det ønskelige i at der, om anledning skulde gis - i de former som regjeringen finner tjenligst - søkes truffet en vennskapelig ordning hvorved hr. Hannevig kan få en godtgjørelse på basis av billighet". Der er ytret engstelse for, at dette skulde være et slags mandat til regjeringen; men efter de uttalelser, som er falt her fra komiteens ordfører og fra komiteens formann, forstår jeg, at det ikke er tilfellet, og at denne passus må opfattes slik, som jeg den hele tid har opfattet den, nemlig som noget i retning av, at skulde Skjærtorsdag falle inn på Langfredag, må regjeringen være opmerksom på å benytte sig av denne leilighet. For sådan som dette ligger an, er - deri er jeg ganske enig med de herrer, som har uttalt sig - den vei, som hittil har vært fulgt, helt stengt, og hvad voldgiftsveien angår, så tar jo komiteen sterkt og enstemmig avstand fra den. Den vei, som hittil er fulgt, er helt stengt, og skulde den norske regjering kunne tenkes å skulle ta denne sak op igjen, måtte praktisk talt, initiativet komme fra amerikansk side. Jeg vil gjerne ha slått dette fast i denne debatt, for at der ingen

misforståelse skal være, og at ingen klander skal kunne rettes mot departementet for, at det lar denne sak hvile der, hvor den kanskje skulde ha hvilt for år tilbake.

Der er falt endel sterke ord om de personer, som denne sak omfatter. Hvad Hannevig personlig og hans forhold angår, så kan jeg ikke si, at jeg kjenner tilstrekkelig godt til saken, til at jeg kan bruke sterke ord. Jeg kan ikke si, at mitt inntrykk er godt; det er ikke det, der er meget, som ikke faller sammen med det, som jeg kan karakterisere som sedvanlig god forretningsmoral, og sympatisk virker ikke det hele. Men jeg tror nok, at det er riktig, som det har vært sagt, at den godtgjørelse, som Hannevig har fått, burde ha vært større. Jeg tror imidlertid også, det er riktig, som det blev sagt - jeg tror det var av hr. Gram - at Hannevig selv ikke er uten skyld i, at oppgjøret med Amerika ikke blev gunstigere. - Hvad minister Gade angår, så vil jeg nødig legge sten til byrden; men jeg tror, at Gade hadde stått sig mange ganger bedre på å være forblitt i Rio under denne saks forberedelse og behandling i Stortinget fremfor å komme hjem til Oslo. Jeg tror nemlig, at saken da var blitt behandlet uten den mengde sidehensyn og det sidepress, som her på mange kanter har funnet sted, og som hr. Scheflo gav et så karakteristisk og utmerket uttrykk for. Her er rotet så meget op av sidehensyn, at man føler sig pinlig berørt. Var Gade blitt sittende i ro i Rio, var denne sak blitt bedømt ganske anderledes rolig og lidenskapsløst efter sitt eget verd. Man hadde gjennomgått, hvad der var skrevet, fra misjonen sendtes ut, til dens arbeide var avsluttet, på grunnlag av de foreliggende dokumenter, og jeg tror, at resultatet av den undersøkelse vilde ha vært, at i det store og hele tatt blev der gjort fra misjonens side det, som gjøres kunde. Man kan naturligvis diskutere om hvorvidt, dette, at Gade brukte ordet "claim" i sin bekjente note, øvet en større eller mindre innflytelse, og man kan nok si, og med rette, at det ikke var overensstemmende med hans instruks, at han brukte ordet "claim"; men på den annen side bør man erindre, at Gade i det øieblikk var kommet til den overbevisning, at det vilde lette saken, hvis han understreket, at det var et "claim". Han trodde, han hadde forstått den amerikanske side av bordet slik, at det var den måte, saken skulde fremmes på. Heri tok han feil, og jeg mener at det har vist sig, at Morgenstjerne ikke alene hadde rett, men at Morgenstjerne også handlet korrekt, når han ut fra det, som var forutsetningen fra den norske regjerings side og overensstemmende med instruks, sterkt frarådet Gade å benytte denne form for sin henvendelse. Men hvad selve realiteten angår, føler jeg mig overbevist om efter å ha lest disse dokumenter, at vi hadde ikke fått en øre mere i godtgjørelse til Hannevig, om vi hadde undlatt å bruke ordet "claim", enn vi fikk da vi brukte det. Kanskje hadde svaret vært formet noget mere moderat, enn det blev formet, men resultatet hadde vært det samme. For fra det øieblikk da de to herrer kom over til Amerika, fra det øieblikk blev de møtt med den kjølig mur, som det aldri lyktes dem å trenge igjennem. De ønsket, som det heter, å komme til forhandlingsbordet og snakke saken igjennem uten for meget formalia, og første gang de kom derop, mens de ennu kunde "shake hands" som et slags private venner, lød det meget smukt, at det var nettop det Amerika

ønsket, at man skulde kunne snakke denne sak frem "across the table". Men de kom aldri igjen til å få sitte ved noget bord og snakke saken igjennem med amerikanerne, for efter det første høflige møte nådde de aldri frem til vennskapelige forhandlinger med Amerika. Det blev reist mange vanskeligheter av reell og formell art, og det hele skjedde i den største formelle kulde, inntil det hele spisset sig til i den noteutveksling, som herrene alle kjenner fra St. med. nr. 8, og som ikke er en behagelig noteutveksling mellem to stater, som lever på en vennskapelig fot med hinannen. Minister Gade er dette gått uhyre nær, og det har måttet gå ham uhyre nær. Han reiste til Washington i den tro å skulle gjøre landet en tjeneste, virkelig få tilbake endel penger, som kunde bli et resultat av så meget arbeide, og han blev skuffet, fra første tid han kom derover. Og det er min overbevisning, at den skuffelse har satt dype merker på minister Gades sinnsstemning, hans mentalitet, helt fremover til denne dag. Derfor kan man oppleve det, som nu hr. Mjøen har opplevet, at Gade beskylder den tidligere regjering for å ha forbudt ham å anvende voldgift, skjønt det står i den St.med. nr. 8, som Gade dog må vite er i hr. Mjøens hånd, at dette ikke er tilfellet. Og derfor kan det forklares, da jeg forsøkte å sette mig litt inn i saken, at minister Gade, da han kom til mig og jeg snakket med ham, kom med påstande, som overrasket mig i høi grad og foranlediget mig til å anstille nærmere undersøkelser, og det viste sig, at de påstande, minister Gade var kommet med, var ganske uriktige. Det var påstande, som inneholdt visse klager mot kolleger i departementet av meget graverende art, og jeg sa til Gade: det må vi undersøke. Ja undersøk dem, sa han, selvfølgelig, - og i det øieblikk jeg undersøkte dem, viste det sig, at de helt fra først til sist var gale, og det merkelige var, at hr. Gade sort på hvitt hadde fått vite, at disse beskyldninger var gale. Tror man at hr. Gade sitter likeoverfor mig, som han vet sitter inne med alle dokumenter, og lyver bevisst? Nei, det gjør han ikke! Men hr. Gade er blitt så optatt av dette, at han ikke lenger arbeider rolig og lidenskapsløst med denne sak. Og derfor kan, som jeg sa, hans uttalelser likeoverfor hr. Mjøen forklares. Men hvis hr. Mjøen selv hadde erindret St. med. nr. 8, så vilde han funnet, at flere steder står dette omtalt og at hr. Gade har fått fuldt svar på det, han er kommet med likeoverfor departementet, at det var departementet som forbød ham voldgift. Side 56-57 i St. med. nr. 8 finnes dette svar i følgende form: "Som det med all tydelighet vil fremgå herav, har departementet aldri i og for sig avvist tanken om å undergi Hannevig-saken voldgiftsbehandling, men kun fortsatt den linje som fra begynnelsen av blev trukket op, nemlig at der først skulde søkes istandbragt et mindelig oppgjør i Hannevig-saken ved direkte forhandling med de amerikanske myndigheter. Da muligheten for et sådant oppgjør definitivt bortfalt ved det amerikanske avslag i noten av 15de juni, tok departementet straks op voldgiftsspørsmålet til fortsatt undersøkelse. Som De vil erindre gav departementet bl.a. alt i telegram til Dem av 8. juli d.å. uttrykk for dette, idet man fremholdt at svarnoten burde søkes avfattet således, "at eventuelle senere forhandlinger om voldgift ikke vanskeliggjøres"." -

Departementets stilling her har vært ganske logisk. Det har sagt: vær forsiktig med å røre ved voldgift, inntil vi er nådd tilbunds i de nu pågående forhandlinger, så de ikke stopper op, ved at Amerika kaster imot oss ordet voldgift i forhandlingene; vent med det, men hold adgangen åpen. Men den voldgift, som kanskje visselig vilde ha interessert den norske regjering mest, nemlig det å forelegge saken for en upartisk engelsk dommer, den voldgift har desværre aldri vært nevnt av minister Gade, før mange måneder efter at hele denne sak var ferdigbehandlet i Amerika. Det hele er en trist historie, ikke minst fordi den kan sies å ha ført så megen personlig bitterhet og misstemning med sig.

Man har - og det vil jeg gjerne berøre - nevnt forholdet med vårt chiffer. Det kan desværre ikke nektes, at minister Gade på det område ikke har vært så forsiktig, så samvittighetsfull og så korrekt, som han burde vært i sin stilling. Det er intet forsvar, at han vil undersøke, hvad underordnede funksjonærer, som han selv sier, telegraferer om ham; det er nærmest en anklage. Men departementet har selvfølgelig vært opmerksom på den lekk, som her er blitt i chifferet, og har anvendt andre chiffer, eller andre nøkkelord, slik at risikoen eller den skade, som er gjort, er blitt avbøtet, og vi har nu under overveielse å utarbeide et helt nytt chiffersystem, som kanskje skal være litt bedre enn det tidligere.

Det var en ting til, som kom frem, og som jeg må ta op, og det var den tale, som hr. Mjøen kom med om den "klikk i departementet", som bevisst har stått imot minister Gade. Ja desværre, dette er også en direkte refleks av, hvad hr. Gade tror om departementet og departementets funksjonærer. Det var også mitt første inntrykk, da jeg talte med hr. Gade efter hans hjemkomst, at han trodde, at han var systematisk forfulgt fra - ja fra alle sider, fra utenriksministeren - den forrige og nedover. - Jeg var ennu ikke kommet inn i "klikken", som jeg hadde en følelse av at hr. Mjøen nu mente jeg var; men dengang var jeg så ny, da hr. Gade kom hjem, at jeg ennu ikke var kommet inn i den klikk, så han kom til mig i full tillit til, at jeg stod utenfor. Han har jo heller aldri hatt nogen grunn til å tro, at jeg har stått mot ham; jeg har tvertimot stått meget sympatisk likeoverfor hr. Gade, og han kom til mig med full tillit til, at jeg så objektivt på sakene. Men nettop derfor la han det vel så vidt utførlig frem, at jeg fikk inntrykk av, at han trodde, at alle, fra den tidligere utenriksminister og ned til sekretæren i den avdeling, som hadde med dette å gjøre, hadde stått imot ham, hadde så å si forfulgt ham. Og dog var sannheten den, at det, som var skjedd i 1926, det var et uttrykk for den største tillit fra departementets side til hr. Gade. Utenriksminister Lykke hadde den største personlige tillit til hr. Gade, utrustet ham med alt det, han selv ønsket. Og byråchef Morgenstjerne, som reiste med ham, reiste i tillit til, at det skulde bli det beste samarbeide, det lojaleste samarbeide, og det var det i virkeligheten og i denne sak helt igjennem. Men fra det øieblikk hr. Gade merket at det gikk galt derhenne, da var det, som han så fiender i alle. Dette tror jeg, man kan si er sannheten, den triste sannhet, og med denne tro på, at der var

fiender overalt, kom så anklagene, beskyldningene, mistenkeliggjørelsen, og de er desværre av den art, at de i høi grad har forbitret de lojale medarbeidere, han hadde. Her er det nettop, at jeg har hatt den gunstige stilling, så å si, at jeg har stått utenfor det hele. Jeg tror, jeg har kunnet betrakte det helt objektivt, fordi jeg personlig ikke er engagert i denne sak. Og da vil jeg som konklusjon av mine betraktninger her si, at minister Gade har vært lojalt og åpent behandlet fra alles side, og ikke minst vil jeg gjerne understreke det, som her er blitt sagt om byråchef Morgenstjerne, at lojalere medarbeider har minister Gade ikke hatt eller kunnet ha.

- Det var en annen ting også, som lå bak, og som man skal huske på i denne forbindelse, og det var, at minister Gade, hvad han aldri har lagt skjul på, har hatt den største lyst til engang i tiden å bli sendemann i Washington. Det er en ærlig sak, det er en ærlig lyst; men det har naturligvis spillet inn. All motgang, som hr. Gade har møtt, gjorde ham skuffet, og den motgang og det, som blev resultatet av den motgang, måtte han lett se og forstå vilde kaste sin skygge over muligheten til å bli sendemann i Washington. Og det har øket den personlige side av denne sak. -

Endelig - og det tilsist - hadde hr. Scheflo nogen bemerkninger om utenriksetaten. Jeg tror ikke, det var så meget utenriksdepartementet, jeg hadde tvertimot inntrykk av, at hr. Scheflo i nogen utstrekning forsvarte departementet, og han sa de sanne ord, at det var bedre, at han forsvarte departementet, enn at andre, som stod det nærmere, gjorde det. Jeg er aldeles enig i det, og jeg er takknemlig for den anerkjennelse hr. Scheflo gav departementet. Jeg vil nødig stå og forsvare eller undskylde det departement, hvor jeg er chef, for da blir det meget lett det, hr. Scheflo med rette nevnte, at man står og forsvarer et departement, som man står nær, fordi man synes man er forpliktet til å dekke det. Jeg setter meget mere pris på de anerkjennende ord, som kom fra hr. Scheflos side. Men overfor utenriksetaten hadde ikke hr. Scheflo mange gode ord. Jeg tror, han var litt urettferdig der. Jeg er ikke av dem, som sværmer for diplomatiske former, for diplomatisk etikette. Men den eksisterer overalt i verden, og der må tas hensyn til den, selv fra stater, som regner sig å stå på en bedre og mere tidsmessig høide, enn våre stakkars borgerlige stater gjør. Der må tas hensyn til den etikette. Men jeg som han beklager, at ofte kan etikettespørsmålet spille en for stor rolle, så det overskygger det, som skulde vært det alvorligste og nødvendigste arbeide; det kan være noget i det, og det forsøker jeg efter evne å bekjempe, hvor jeg kommer, og når jeg dertil har anledning. Men den fordømmende dom, han feller om utenriksetaten sådan i sin almindelighet, den er ikke riktig. Naturligvis det er både flinke og mindre flinke folk ute i verden, som representerer Norge. Vi skal huske på, at vi også på det område er et lite land, vi har ikke det store personvalg, som andre land har. Og vi er også et ungt land på dette område, det er en forholdsvis ny etat. Derfor kan det være riktig, at her er brodne kar blandt dem, som representerer oss ute. Men der er også så meget av dyktighet, samvittighetsfullhet, innsikt og interesse, at

man ikke behøver å være engstelig for, at vårt land stort sett ikke er bra representert.

- Jeg vil slutte med, at jeg hilser innstillingen med tilfredshet, og med dobbelt tilfredshet fordi den kan offentliggjøres. Jeg tror, at den gjennomgående på en forsiktig og hensynsfull måte har sagt sannheten, en sannhet som måtte bli ubehagelig å høre for enkelte, det kunde ikke undgås. Og jeg mener, at den sannhet, frembrakt i den form som denne komiteinnstilling gjør det, er det godt og nyttig og sunt å få høre ikke alene for de angjeldende, men for mange, mange med dem, som uten å være ordentlig inne i saken, faktisk har tatt standpunkt til den.

Indrehus: Då nemnda tok på med dette arbeidet, var dei aller fleste medlemmer, eg tenkjer me kann segja alle, i same stoda som statsminister Mowinckel segjer at han var, han hadde ikkje havt noko beinveges å gjera med dette, og difor kunde han stå meir objektivt enn dei, som fyrr hadde engagert seg på ein eller annan måte. Det er sjølv sagt, at nemnda hadde eit stille ynske um, at ho kunde hjelpa til å få Amerika til å betala noko i billegleiksgodtgjering her. Det er noko, som segjer seg sjølv. Det vart no ikkje Hannevig som vilde få dette, men det vilde verta til bate for dei norske borgarar, som hadde tapt store summar. Og under den kjensle at Amerika hadde vore hardhendt her, meiner eg at nemnda, slik som sjøelve saka var, var innstilt so velviljug som det var råd, innstilt på å gå so langt, som ho etter si overtyding kunde, for å medverka til, at Hannevigs saka vart løyst på ein måte, som kunde vera til større bate for Hannevig enn den løysinga, som kom frå Amerika. Det har då vist seg, at den sendinga til Amerika var totalt mislukka, og med det ein no veit, kann ein segja, at dette skulde ikkje vore gjort. Men eg trur, at heile nemnda har ei kjensle av, at regjeringa ikkje godt kunde gjera anna enn dette, når ein ser på det miljø saka var i. Når det no viser seg, at sendemann Bryn har set nøkternt på saka, har set på saka på ein måte som viser, at han hadde kjennskap til tilhøva, vilde eg personleg helst ha set at regjeringa hadde late Bryn koma heim til konferanse, i staden for i ein fart å gå til denne ekstraordinære sendinga. Eg har tala um det med fyrr statsminister Lykke, og han gav meg opplysningar, som tvillaust er korrekte, og som gav meg den overtyding, at slik som tilhøva var, var det skynleg, endå rimeleg, at regjeringa gjekk burt og handla so snøgt, som ho gjorde. Resultatet er, som fyrr er sagt, at alle norske presumptivt sakkunnige er samd um, at all juridisk rett her er spillt, um det var nokon slik rett. Og det å få saka inn for domstolen i Haag vilde ikkje berre føra til store kostnader, men og til eit tap i prestige for landet, um det vilde prosedera for den internasjonale rett ei sak, som juridisk etter fråsegn frå alle sakkunnige har so liten chance til å vinna fram. Det var nemnt av ordføraren og eg vil take det uppatt, at advokat Bredal, som fyrr har levert innlegg i saka, møtte i nemnda og heldt eit fyredrag. Eg trur, at me alle saman kjende oss imponert av den objektive måten han la fram dei ymse pro og kontra på, og den sakkunnskap som der kom fram. Den plausible måten det var grunngeve på, kunde ikkje anna enn gjera sterk verknad på oss, og hadde det fyredraget vore halde

her for Stortinget, eller eg vil segja for kva objektiv forsamling ein vil, har eg ingen tvil um, at det vilde vore heilt avgjerande med omsyn til spursmålet um den juridiske rett. Han nemnde fleire punkt, som kvart for seg var nok til å gjera det truleg, etter hans meining heilt visst, at saka vilde falla.

Det er kanskje ikkje turvande å nemna det, men med omsyn til det statsministeren sa um desse fromme slutningsmerknadene, vil eg segja, at han har forstått dei heilt rett. Ein dag kann det synest som halve landet er samd um, at no kunde me ha fått millionar og millionar. Difor let me desse merknadene koma inn, for eg er so heilt samd med statsministeren i, at det diverre inga von er um det, men skulde det mot det ein trur koma eit vink frå Amerika um, eller det skulde vera ei von som grensa til visse um, at Amerika har endevendt sitt syn på denne saka, so må sjølvsagt den norske regjering kunna upptreda.

Med omsyn til dei tvo hovudpersonar i denne tragedia - kanskje det er det rettaste å kalla det so - so har no Bryn fått sin dom. Nemnda har med vilje late vera å kommentera dei ymse fakta. Eg trur me kann vera samd um, at nemnda har nøgd seg med å draga upp dei einskilde fakta og har late vera å kommentera desse. For det skal vera visst, det har vore ei viss freisting, um ein vilde ha gått på den, til å koma med kommentarar, ikkje elskverde kommentarar, men nemnda har funne det ikkje var rett å gjera det, det var ikkje nausynt. Men på den andre sida har nemnda meint, det var hennar plikt å setja fingren på og streka under, at Gade har brukt ordet "claim" tvert imot mandatet sitt, tvert imot dei sterkaste åtvaringar frå byråchef Morgenstjerne. Personleg har eg den same tru som statsministeren, at anten ein hadde gjort det eine eller det andre, so var atmosfæren i Amerika slik, at ein knapt hadde kome fram der. Men det er greitt, at ein må på det skarpaste påtala, at ein sendemann, som vert send av regjeringa si med eit visst mandat, likevel kann gjeva seg lov til å slå inn på ei heilt anna line. Dobbelt må ein kritisera det, når ein mann frå departementet so sterkt har rådt frå det og so klårt har peika på, at dette var ut over mandatet. Eg har i det heile ikkje noko nytt å segja utover det som er sagt fyrr, og eg skal slutta med dette.

Lykke: Der er fra komiteens ordfører og fra statsministeren gitt såpass utredninger om denne sak, at jeg skal bare få lov til å hefte mig ved enkelte sider av den. Det første man naturligvis vil spørre om er, hvordan kunde regjeringen gå inn for Hannevigs krav. Det var dog så meget tvilsomt ved hele denne sak, og der var så mange forskjellige kvitteringer og så mange forskjellige meninger, at det hele var et virvar. Noget særlig godt ord hadde jo heller ikke Christoffer Hannevig for å være nogen ualmindelig reell forretningsmann, - jeg vil ikke dermed si at han skulde være noget dårlig subjekt, men han hadde ikke ord på sig for å være nogen særlig reell forretningsmann. Men efterat affæren med Pusey & Jones var ordnet, og dermed den hindring, som tidligere hadde været tilstede mot en diplomatisk aksjon, var bortryddet, blev der omkring Hannevigsaken reist en overordentlig sterk opinion. Der

blev fantasert om beløp, som Hannevig skulde ha tilgode, som naturligvis senere viste sig å være fullstendig eventyrlige. Men det blev da i meget kraftige artikler slått til lyd for, at her måtte den norske regjering ta sig av en forurettet norsk borger, som hadde så og så mange millioner tilgode av Amerika. Jeg visste at der i departementet lå en haug med dokumenter, som het Hannevigsaken, og som hadde ligget der i mange år, det meste visst fra 1919 og utover. Der var i 1925 og 1926 holdt et par møter med Hannevigs kreditorer her for å undersøke, hvad der kunde gjøres. Så blev det sagt mig at minister Gade, som dengang var hjemme, var meget sterkt interessert for Hannevigsaken, og hadde påstått - visstnok - at han hadde satt sig inn i saken, og at han mente å kjenne det amerikanske folk, det amerikanske state department så godt, at han trodde at der overfor dette krav fra Hannevig vilde bli vist imøtekommenhet. Dette kunde naturligvis ikke undlate å gjøre en ganske stor virkning. Når en av våre sendemenn, som til og med hadde været advokat i Amerika, og som må kjenne amerikansk rettsopfatning og amerikansk rettssystem, når han rundt omkring i selskaper og også i departementet uttaler sig temmelig skråsikkert om berettigelsen av Hannevigs krav og om utsiktene til å opnå noget for Hannevig, så er det klart at man kan ikke la dette gå upåaktet hen. Noget må selvfølgelig gjøres for at man skal få rede på hvorvidt denne mann med sitt kjennskap til amerikanske forhold har rett eller om han ikke har rett. Vi valgte den efter min opfatning aldeles korrekte fremgangsmåte, at vi nedsatte en komite, hvorav vi bad hr. Gade tre inn som medlem, og Gade gikk inn der sammen med byråchefen ved det kontor som hadde med saken å gjøre, Morgenstjerne, og så ba vi Hannevigs advokat, Heiberg, om å delta. Alt dette er forklart, jeg nevner det her bare for at man vil forstå den stemning som igrunnen fremtvang nedsettelsen av utvalget og så den videre utvikling. Det som senere var avgjørende for mig, det vil jeg like ut si - og det har forøvrig statsråden allerede sagt - det var departementets opfatning av advokat Bredals utredning av saken og hans betenkning. Bredal hadde jo mer enn nogen annen befattet sig med disse forskjellige erstatningsspørsmål efter krigen, og jeg la overmåde stor vekt på hvad Bredal sa. Efter Bredals betenkning, som de ærede representanter kjenner, fant vi at det eneste riktige var å forsøke å fremlegge hele Hannevigs sak for State Department og diskutere saken med Amerika for på den måte i mindelighet å opnå en erstatning til Hannevig. Det var fremgangsmåten. Der er forklart i innstillingen hvordan dette senere gikk og de misforståelser som senere opstod omkring dette mandat, jeg skal ikke komme tilbake til det.

For mig var det påfallende den atmosfære som møtte delegasjonen da den kom over, og jeg tror nok at den kan tillegges to meget vesentlige årsaker. Den ene årsak var vel den at Amerika var ikke så litet forarget over det resultat som Haagerdomstolen var kommet til i den store rettssak som de norske skibsredere før hadde mot Amerika. De hadde budt 2 1/2 million dollars i mindelig overenskomst, og de blev av domstolen dømt til å betale 12 millioner dollars. Det var noget som Shipping Board og State Department hadde meget vanskelig for å glemme Norge, at de var kommet op i denne voldgiftssak og

hadde fått denne dom. Det annet var at Christoffer Hannevig selv hadde irritert myndighetene og særlig da Shipping Board ved noen uoverlagte uttalelser, som han var kommet med på et for Amerika høist uheldig tidspunkt. Han er formodentlig ikke av dem som belegger sine ord, og her hadde han vært særlig uheldig. Og så rart som det kan høres, så er jeg ikke i tvil om at disse hans uttalelser til den engelske avis har spillet en overmåde stor rolle i hele Shipping Boards stilling til Hannevig fra den tid og utover. De to ting skapte den kolde atmosfære omkring forhandlingene i Hannevigsaken.

Det var en overmåde vanskelig oppgave som minister Gade påtok sig, men dessværre gjorde han den ikke lettere for sig selv. Da han merket hvor vanskelig det var og at han muligens ikke nådde frem, har jeg inntrykk av at hans sinnstilstand led under dette således at han foretok sig ting, som man kan si kunde misopfattes og som ikke var heldige for sakens videre løsning. Jeg skal få lov å ta en ting, som jeg mener er det vesentlige, og som dermed også er et svar til hr. Mjøen. Hr. Mjøen spurte om det var så at Gade hadde forbud mot voldgift. Statsminister Mowinckel henviste da han hadde ordet, hr. Mjøen til St.med. nr. 8 side 56-57, og der vil altså hr. Mjøen finne svar på hvordan det forholdt sig. Statsministeren citerte også det vesentlige der, så jeg skal ikke hefte forsamlingen med å gjenta det; men det var en ting som jeg vil få lov å citere av referatet fra det møte jeg hadde med utenrikskomiteen, som jeg mener irecte legger min opfatning av det voldgiftsspørsmål som senere er kommet op. Jeg har hørt si, det er ikke berettet for mig personlig, men det er sagt mig, at Gade skal nu efter at han er kommet tilbake til Oslo ha sagt gjentagne ganger, at han kunde ha fått en for oss meget heldig voldgift i denne sak, men at han ikke fikk lov av regjeringen. Det må sannsynlig skrive sig fra den bekjente samtale med senator Moses, som er omhandlet i innstillingen, og da vil jeg få lov å citere. --- Der er vel intet iveien for at jeg citerer det her?

Gram: Jeg har gått ut fra at denne innstilling kunde offentliggjøres umiddelbart efter dette møte.

Lykke: Ja men dette er av referatet fra møtet i komiteen.

Gram: Det må selvfølgelig også kunne benyttes her. -

Lykke: Ordføreren spør mig: "Var der tale om voldgift i Hannevigs krav allerede på noget tidlig tidspunkt?" Så svarer jeg: "Tanken om voldgift var jo ikke fremmed for oss, da Gade reiste over. Men slik som vi anskuet Hannevig-saken med dens nokså små muligheter, så var vi selvsagt klar over, at det måtte ikke koste noget. Det som vi foretok oss nu måtte være uten utgifter for statskassen og på en måte foreløbig. Da vi så derfor tilbød oss å la Gade reise over der som kommissær eller - som det blev - minister, ordnet gamle Hannevig som bekjent med det finansielle, det har ikke kostet statskassen noget. Voldgift hadde jo ikke Gade nogensomhelst bemyndigelse til å foreslå, men jeg kunde tenke mig, at hvis han hadde særlig gode forbindelser derover, vilde han på et eller annet tidspunkt kunne ha fremkalt et tilbud fra amerikansk side om voldgift,

som han da i tilfelle hadde sendt oss telegrafisk meddelelse om, og hvortil vi da antagelig vilde ha svart, at det var vi villig til. Jeg går ut fra, at hvis der var kommet et sådant forslag fra amerikansk side, vilde vi undersøkt saken og derefter - hvis vi hadde fått noget medhold i, at vi burde gå til voldgift - hadde vi sagt, at vi er villig til å foreslå for det norske storting, at det og det gjøres. Noget annet svar hadde vi ikke sendt. Dette var imidlertid ikke fore i regjeringen", legger jeg til. Men så kommer jeg til det som jeg egentlig vilde omtale, og det er den mystiske sak med Moses. Ordføreren sier: "Statsministeren kjenner fra dokumentene at minister Gade la megen vekt på en henvendelse han fikk fra senator Moses om voldgift ved en engelsk equity dommer. Når fikk statsministeren først høre om denne henvendelse?". Så svarer jeg: "Ja, det er noget av det besynderligste som er inntruffet, for vi fikk først høre om dette, efterat Gade var kommet til Rio - om det var i oktober eller november, tør jeg ikke si, men det vil kunne dokumenteres." Så sier ordføreren: "Den 10. november har han sendt telegram om det." Hele denne sak finnes forøvrig oplyst i stortingsmeddelelsen. Så sier jeg: "Da svarte vi øieblikkelig, at det måtte jo ha foreligget medens han endnu var i Washington, og hvorfor fikk vi ikke høre noget om det tidligere. For det er jo soleklart, at har senator Moses henvendt sig til Gade og kommet med et forslag av hvad art det være kan, antydnet et forslag for ham, så var det Gades plikt øieblikkelig å telegrafere dette hjem - av den ene simple grunn at senator Moses har været Norges verste motstand i mange år, han har ligget oss på tvers på grunn av denne Jones-saken, han har tatt sig av denne mr. Jones derborte med hans skotøikrav på Norge og sagt, at så lenge dette Jones-krav står uløst, vil nordmennene ikke få nogetsomhelst krav opfylt. Så er det blitt mig referert. Jeg har ikke sett det skriftlig, så jeg vil ikke si at Moses har sagt det, men det har iallfall gitt oss det inntrykk, at vi i ham hadde en uforsonlig motstander. Når da denne samme mann optrer elskverdig likeoverfor minister Gade og sier, at den og den utvei bør de forsøke, så vil jeg si, at det hadde været minister Gades plikt, ubetingede plikt vil jeg si, å telegrafere øieblikkelig på hurtigste måte hjem til departementet og fortelle det og utbe sig forholdsordre. Så jeg kan ikke begripe hvordan dette er blitt forholdt oss. Jeg vil gjerne vite om minister Gade selv har været forelagt noget i den anledning her." - Ja, det vedkommer ikke denne sak. Det er altså det merkelige at det synes som om Gade vil ha det til, at han allerede i juni har forelagt for oss et forslag fra denne senator Moses, som vi ikke har akseptert. Jeg sier, at hvis der på det tidspunkt, før den amerikanske note var kommet eller vår note var avsendt, var kommet en antydning gjennom minister Gade, så vilde jeg øieblikkelig ha konferert med regjeringen om saken, og jeg er sikker på at regjeringen med en gang - stortinget satt dengang sammen - hadde gått til stortinget og foreslått å gi Gade bemyndigelse til å komme med et forslag om voldgift ved en engelsk equity dommer - jeg er ikke i tvil om det; men å få vite det i november måned, efterat den amerikanske noteutveksling har funnet sted, det er jo selvsagt aldeles nytteløst. Jeg har hørt si, at minister Gade mente, at Morgenstjerne skulde ha rapportert om dette. For det

første hadde Morgenstierne, såvidt jeg vet, ikke anelse om Moses' beskjed, og for det annet var det selvsagt ministeren selv, som skulde ha rapportert det hjem.

Jeg vil da tilslutt få lov til å si noen ord om minister Bryn. Hannevig-saken har været en sak som har skapt meget ondt, og det verste den har skapt er absolutt Bryns skjebne. Bryn hadde tidligere hatt befatning med Hannevig-saken, og han stillet sig meget skeptisk overfor Hannevigs krav der. Han hadde jo fulgt det og sett det ut fra et helt ut juridisk synspunkt og var vel også, takket være de ting som var oppe tidligere mellom Hannevig og Shipping Board, litt inntatt mot Hannevig, men det påvirket selvsagt ikke vår sendemanns handlinger, hvad han mente om Hannevig. Han var så bestemt på, at dette krav i det hele tatt ikke måtte reises, og noget krav blev jo heller ikke reist. Vi fulgte jo forsåvidt Bryns veiledning, og Bryns syn på dette falt igrunnen helt sammen med justisdepartementets opfatning. Det er også forklart i innstillingen, hvilket hensyn der blev tatt til dette i det hele tatt, det var jo det som avgjorde formen for hele henvendelsen. Jeg tør si, at jeg gjorde virkelig anstrengelser for å gi Bryn chance til å bli stående i Washington, og at han fikk Gade over der som commissioner til å føre denne sak, som han selv ikke ønsket å føre, og jeg kan ikke forklare det på annen måte da, enn at der var noget ved Gades person som virket så sterkt på Bryn, at han ikke fant på nogen måte å kunne stille sig til disposisjon. Det må ha vært den eneste grunn. En embedsmann som har siddet i statens tjeneste i over 30 år eller meget over 30 år, kanskje 40 og derav 17 år som minister i Amerika stiller sig da ikke sådan, hvis han er ved sine fulle 5. For hvorledes vilde saken ha artet sig for Bryn, han som var så sikker på at denne aksjon ikke vilde føre frem? Hvis han så i den annen en rival, en som kanskje efterstrebe hans plass, så hadde jo det riktigste av ham vært at han hadde sagt: Kjære, la mannen komme over, jeg skal introdusere ham, la ham få fritt spill, han skal få gjøre alt mulig for å fremme Hannevigsaken, jeg skal hjelpe ham på enhver måte, men, som sagt, selv ønsker jeg ikke å ha befatning med saken! - Det hadde vært et klogt skritt av ham, og da hadde han også naturligvis, som vi nu ser saken, stått med palmer i hendene og kunde ha sagt: Det gik som jeg sa dengang, nu går jeg tilbake igjen til min stilling, og så er den sak i orden! - Dette finner jeg å ville ha lagt frem, fordi at saken overfor Bryn har gjort mig personlig overmåde ondt. Jeg har nok sett at minister Gade - hørt det også - har beskyldt oss for å ha motarbeidet ham og gjort det ene og det annet. Men det legger jeg ikke så stor bredt på. Jeg skjønner nok at Gade led et voldsomt nederlag selv nettop ved at han antok sig denne sak, men at Bryn, den mann som jeg betrakter som en overmåde klog mann i statens tjeneste, skulde stille mig overfor den absolutte nødvendighet at jeg var nødt til å sette ham i disponibilitet mener jeg er noget ganske uhørt og noget som jeg personlig har tatt mig mere nær av enn noget annet i mitt offentlige liv. Det var ingen vei utenom - det vil også komiteen forstå og være enig i - men det betyr vel ikke at minister Bryn behøver for tid og evighet å være henvist til å stå i disponibilitet. Men jeg kunde ikke sålenge jeg sad i regjeringen behandle ham på annen måte enn å stille ham til

disponibilitet - det var kanskje spørsmål om jeg ikke av personlige grunner var for nådig, det var vel en annen fremgangsmåte som skulde være anvendt, hvis jeg nøiagtig hadde fulgt lov og reglement.

Så vil jeg bare si et par ord om byråchef Morgenstiernes befatning med dette. Det er ikke for på nogen måte å undskylde ham - det behøver han ikke - meg jeg har et inntrykk av at sådan som det gikk så er det forklarlig at man vil forsøke å få skylden over på andre, man vil gjerne ha sydebukk, og så sier man: Det vilde naturligvis ha gått anderledes, hvis det og det hadde vært tilfelle! Men da vil jeg få lov til å si at byråchef Morgenstierne som representerte departementet fulgte hele tiden den linje som regjeringen hadde besluttet, hans utkast til note var nøiaktig hvad regjeringen hadde gitt instruksjoner om, og han gjorde - personlige venner som de var dengang - de venskabeligste forestillinger for minister Gade i den anledning og har i det hele utført sin del av misjonen, som jo var å gå Gade tilhånde, på en absolutt uklanderlig måte. Jeg vil gjerne si det, fordi jeg vet at der også omkring ham svirrer rykter som vedkommende som utspreder dem - jeg vet ikke hvem det er - selv ikke kan tro på.

Hambro: Efter de temmelig utførlige uttalelser som er falt fra statsministeren, og som i alt vesentlig har gitt uttrykk for også min opfatning, er der i virkeligheten litet å tilføie. Det er alene et par enkelte punkter som er blitt berørt av et par talere, og som jeg tror det kan være av nytte å gi Stortingets medlemmer full beskjed om.

Jeg vil gjerne understreke, at selve den ting, at der har kunnet reises innvending mot forskjellige av Hannevigs krav, og at der har kunnet øves kritikk over adskillige av hans disposisjoner også her hjemme, selvfølgelig ikke influerer på den faktiske omstendighet at han kan sies å ha vært hårdt behandlet i Amerika i forhold til mange andre; og det er nettop i vår følelse av at han har vært det, at vi har behandlet denne sak med den lempe som skjedd. Men når man vil anføre som et vidnesbyrd eller et bevis for dette det som hr. Handberg gjorde opmerksom på, at Hannevig kunne sies å være en rik mann i august 1917 og en del år efter var han fant, så vil jeg si at det er et temmelig stort antall både skibsredere og andre i Norge som mente sig å være temmelig rike i 1917, og som var fant en del år siden uten at de med gyldig grunn har kunnet hevde at det var De Forenede Staters regjering som var skyld i dette faktiske forhold. Jeg finner å burde nevne at de skibsverfter Hannevig hadde i Canada, i Toronto, og på New Foundland, som ikke blev rekvisjonert av nogen stat, av dem eksisterte ingen da Hannevig var fant; der var ikke noget tilbake av dem, og der fantes ikke nogen aktiva; så tidsforholdene alene gjør det ikke mulig å hevde at den økonomiske misère skyldes De forenede Staters innskriden. Når vi i Stortinget gjør oss op vår mening om denne sak skal vi forsøke å betrakte det fra et dommerstandpunkt ikke fra et advokatstandpunkt. En annen ting er, hvorledes vi skulde føre saken, hvis vi bestemte oss for å ta den op. Men vi må se klart for oss, hvordan saken ligger an, hvilke innvendinger der kan gjøres.

Der er talt en rekke ord om minister Gade og hans forhold, og jeg er der helt enig med statsministeren i hans bedømmelse. Jeg vil kun si til hr. Mjøen, at jeg kan være enig med ham i den ene ting at det er hårdt for en mann å sitte 10 år som minister i Rio, og jeg kunde personlig ha ønsket at der tidligere var gitt Gade anledning til å komme over i en annen stilling. Men jeg har ment, og jeg ønsker å ha sagt det her, at det til alle tider har stått for mig som helt umulig at hr. Gade nogensinde kunde bli minister i Washington, av meget nærliggende grunne, som overalt er internasjonalt gangbare. Gade har vært amerikansk statsborger, han opga sitt amerikanske statsborgerskap for å bli norsk statsborger og komme inn i utenriksdepartementet. Det strider mot all internasjonal sedvane å sende til et land som minister en mann som tidligere har vært borger av dette land, og enhver i Stortinget vil forstå at det er den korrekte opfatning. Enhver amerikaner vilde ganske rolig svare til en slik mann: Amerika var ikke godt nok for dig, du er ikke god nok for Amerika. Dertil kommer en annen ting som det kan være nyttig et øieblikk å feste oppmerksomheten her ved: Gade er mer amerikaner enn han er norsk. Hans mor var amerikansk, hans far var honorær amerikansk konsul her, han fikk sin utdanning ved Harvard universitet, han er gift med en amerikansk dame, hans barn er amerikanske statsborgere. I forskjellige lande har man den i og for sig ganske korrekte regel at en mann kan ikke være diplomatisk representant i det land hvor han er gift, hvis han gifter sig med en utenlandsk dame; og en rekke av de begivenheter som fant sted under verdenskrigen, viser også hvor korrekt det var. Jeg vil gå ennu et skridt videre, jeg mener at hvis en norsk minister i utlandet velger å la sine barn bli borgere av en fremmed stat, skal den mann ikke lenger være norsk minister. Han ophører da å være representant for ett land, han blir for å bruke et amerikansk uttrykk, en mann av "mixed loyalty". -

Jeg vil gjerne ha føiet til ennu et par ord. Der gjør sig på mange hold i Norge den illusjon gjeldende at Gade er en mann med fremragende forbindelser i Amerika, jeg sier, at der gjør sig gjeldende den illusjon; for det har den hele tid vært en illusjon. Gade har vært en mann med utmerkede selskapelige forbindelser, med klubbforbindelser, med mange gode venner i de kretser hvor man luncher og dinerer; men i Amerika, i høiere grad enn i de fleste andre land, er det ikke de menn som deltar i dette sociale liv, som har den avgjørende innflydelse. Den amerikaner som betyr noget, og mange av de amerikanere som betyr mest, det er menn som ikke beveger sig i rampelyset, det er ganske ualmindelig hard working og ganske ualmindelig nøkterne og ualmindelig puritanske menn; og hvis det er noget sted hvor man dømmer strengt om social lettvinthet i forskjellige retninger, som man mange steder i Europa tar meget litet tungt på, så er det i Amerika, i det Amerika som betyr noget. Og denne saks utvikling har vist at i det Amerika som betød noget, hadde ikke Gade disse forbindelser; og jeg tror at det er nyttig at det også blir demonstrert; og det er nyttig at man forstår, at selve den selskapelige side av en diplomats eller utsendt kommisjonærs virksomhet ikke alltid har den betydning som man ofte er tilbøielig til å tillegge den.

Jeg synes, som den ærede statsminister, at der har vært noget tragisk i denne sak, der har vært noget tragisk i den fordi Gade hadde så mange gode egenskaper, så mange interesser for sin gjerning og sitt land at det kunde være en bedre skjebne verd enn å få den avslutning det nu har fått; for efter de uttalelser som er falt fra den ærede statsminister både i den ene henseende og i den annen henseende, må man ha lov til å slå fast at det er en avslutning og ikke kan være nogetsomhelst annet. Hvis ikke vil protokollkomiteen være nødt til å ta denne sak op som en sak for sig. Jeg synes at der er noget tragisk i det, noget beklagelig i det, og den ting at det har vært fremkalt av mannen selv gjør ikke dette tragiske moment mindre. Jeg skulde ønske nu i tilbakeblikket at man på et tidligere tidspunkt, før det langvarige ophold i Rio kanskje hadde tatt så sterkt på Gades nerver, hadde gitt ham anledning til å prøve sig på et annet virkefelt.

Der blev av hr. Mjøen uttalt nogen ord om at det var utspreddt rykter blandt annet om at Gade skulde ha forsøkt å bestikke pressen i Amerika. Det er en meget karakteristisk uttalelse. Gade bragte også denne uttalelse frem i utenriks- og konstitusjonskomiteen eller for dens utvalg. Der var ingen av oss som hadde hørt noget om det rykte før Gade selv bragte det frem; og vi har ikke hørt ryktet ført i munnen av nogen andre enn Gade. Det er forsåvidt i stil med en hel del andre ting som har vært nevnt her. I den realitet er jeg enig med utenriksministeren, at selve den misjon Gade gikk til Amerika i, ikke kunde føre frem. Der var skapt her hjemme ganske overdrevne forventninger. De forventninger kunde aldri innfries. Om erkeengelen Michael var sendt med sitt flammesverd i en særlig misjon, hadde han aldri fått 62 1/2 million dollars i Amerika til Christoffer Hannevig. Men jeg tror at der neppe kan tvistes om at Gades anvendelse av ordet "claim" på et kritisk tidspunkt vanskeliggjorde saken og forminsket den mulighet der kanskje kunde ha vært for å få en billighetserstatning. Jeg tror ikke man skal lukke sine øine for det. Men selvfølgelig er jeg helt på det rene med at Gade har gjort hvad han mente der kunde gjøres, - ja, jeg tror at feilen har vært den at Gade har gjort adskillig mere enn der kunde gjøres og burde gjøres.

Der blev anført av hr. Scheflo det rent prinsipielle resonnement, at man skal være meget betenkelig ved å la en privatmann finansiere en ekspedisjon av denne art; og hvis man her skulde dømme efter rent strenge, prinsipielle linjer, så er jeg enig med hr. Scheflo i at prinsippet ikke lett kan anerkjennes. Men der må på dette område kunne være en viss smidighet, selv om det er et meget vanskelig felt for et personlig skjønn. Og, som jeg også har nevnt under denne saks behandling i komiteen: det faktiske forhold var det, da denne misjon blev sendt ut, at hvis ikke Stortinget og hvis ikke den utvidede utenrikskomite den gang hadde fått den forsikring av den fungerende utenriksminister, at denne sendelse ikke skulde koste staten en øre, så var sendelsen ikke kommet i stand. Jeg vil ikke dermed ha sagt at der var så meget tapt ved det; men det er et faktisk forhold. Og jeg mener at det er riktig at dette forhold har vært gitt den fremskutte plass i debatten, som det har vært gitt av hr. Scheflo, fordi det er et

grenseområde, hvor der skal uhyre megen takt til forat man skal kunne bevege sig. For de representanter som sitter ute, og som har pålegg om at de kun skal følge utenriksdepartementets instruks, og at den part som betaler dem ikke har adgang til i nogen henseende å influere dem, - for dem kan stillingen i et gitt tilfelle bli særdeles delikat. Det er et forhold man er nødt til å se i øinene, og jeg tror at man som regel skal være uhyre forsiktig i slike forhold. Det er langt enklere hvor det er en stor gruppe av interessenter, som sier til staten at de er villige til å finansiere dette, enn hvor det er en enkelt mann som kjemper for sin personlige sak og for sine personlige interesser. Jeg vil ikke heri ha lagt nogen klander over det som er gjort; og jeg understreker igjen, at sendelsen var ikke kommet i stand, hvis ikke Stortinget og komiteen den gang var forvissnet om at det ikke skulde koste noget. Der blev i utenrikskomiteen fra forskjellige representanter uttrykkelig spurt om dette, og det blev understreket at det var deres betingelse, deres forutsetning for å gi sitt samtykke til den hele misjon. Det er sakens bakgrunn for dette punkts vedkommende.

Der blev av den tidligere utenriksminister talt nogen varme ord om minister Bryn og den personlige smerte det hadde voldt ham å stille minister Bryn i disponibilitet. Jeg vil ikke ta op nogen debatt her om dette forhold, især da komiteen enstemmig har vært av den opfatning at regjeringen ikke hadde annet å gjøre. Jeg vil kun ha markert, at jeg for min personlige del ser det som den eneste vinning for landet ved hele denne sak, at der har skjedd et ombytte i ministerstillingen i Washington, hvor hr. Bryn, som er en udmerket hederlig og påpasselig mann, aldri har vært den rette mann på den rette post - uten at dette med en skygge kan falle på hans karakter eller personlige egenskaper. Han har her ikke vært den rette mann på den rette post - det har jeg også tidligere hatt anledning til å hevde i Stortinget.

Hr. Scheflo sa nogen ord om utenriksetaten i sin almindelighet og om departementet, som utenriksministeren har berørt. Jeg tror at man ikke skal gå altfor lett henover de ord, fordi der ligger noget av en realitet i dem, selv om jeg kanskje ikke legger nøiaktig den samme realitet i dem som hr. Scheflo gjør. Jeg tror ikke det lar sig nekte, at mange av de saker som utenriksdepartementet og utenriksdepartementets folk har til behandling, får en mere lettvint forberedelse enn så viktige saker bør ha. Og jeg tror ikke det lar sig nekte at de som er ute, ofte er nødt til å ha det inntrykk, at sakene hjemmefra heller ikke for dem utredes helt ut slik som de kunde ønske. Og hvad er årsaken til dette? Årsaken ligger ikke i det personale departementet nu har. Der har i løpet av de senere år funnet sted en oprydning i departementet, som har vært meget nyttig, enkelte av de mindre tungt veiende elementer er gått ut, og optagelsesfordringene stilles nu meget strengt. Men grunnen hertil ligger i det forhold, som vi i utenriks- og konstitusjonskomiteen har hatt anledning til å nevne gang på gang, at man har nu for få folk i utenriksdepartementet og i etaten, og der kan ikke gjøres første klasses arbeide med en så fåtallig etat, med mindre alle de folk man har er utsøkte. Og det er de ikke; og det kunde man ikke vente, når vi i 1905

skulde organisere en etat helt fra nytt av. Det forekommer mig også å være en av de lærdomme man kunde trekke ut av en sak som denne, at den muligens helt fra første ferd av, da den kom op, hadde kunnet være behandlet med en større omsikt helt fra første instans av, hvis der alltid hadde vært den folkehjelp man burde ha. Men både skiftes der for hurtig i de enkelte kontorer i departementet og sitter der for få folk ute i forhold til den ekspedisjonsmengde og til de viktige saker de har. Og det har naturlig influert på Bryns sinnsstemning og bragt ham dithen, som utenriksminister Lykke uttrykte det, at han neppe kunde ha vært ved sine fulle fem. Det har utvilsomt influert på ham, at hver gang, der har stått noget særlig på i Amerika, har saken vært tatt fra ham og gitt over til en spesialkomite: Nansen- kommisjonen kom derbort, hele skibskonflikten blev tatt ut av Bryns hender og betrodd andre. Jeg tror, det var riktig begge gange, at man gjorde det; men det er klart, at det influerte på en ærekjær og i og for sig habil kontormanns hele stemning, og når der så kommer en ny sak - av mindre dimensjoner, som også blir tatt fra ham, kan man forstå, at han løp litt løpsk, som han utvilsomt gjorde i denne sak; og jeg bare beklager, at hr. Bryn ikke benyttet sig av den adgang, regjeringen åpnet ham forleden år, til å få et fylkesmannsembede her hjemme, som han hadde vært meget vel tjent med. Dette er for mig også et vidnesbyrd om, at en regjering i et givet tilfelle ikke skal være altfor hensynsfull mot de folk, som sitter ute, men at den, når den mener, at viktige interesser tilsier det, i nogen grad bør sette dem kniven på strupen. Tenk, hvad vi hadde vært spart for, om hr. Bryn hadde vært overflyttet i tide, og hvad hr. Bryn hadde spart både av injurieprocesser og andre ting.

Hele denne sak i dens forskjellige efterspill gir et trist billede. Jeg tror, at dens moralske, dens opdragende nytte ligger nettop i disse skavanker, som den har belyst, fordi jeg tror, at de for alle angjeldende vil bli et sterkt bidrag i retning av mere voksen adfærd, mere kritisk optreden og større forsiktighet i saker av den art, vi her har til behandling.

Presidenten: De efterfølgende talere har inntil 5 minutter.

Scheflo: Da jeg hadde ordet forrige gang, uttalte jeg, at hvis der var noget i de historiene, som gikk ut på, at hr. Gade borte i Amerika hadde fått kjennskap til, at amerikanerne hadde lest de norske chiffertelegrammer uten å rapportere det, måtte det få konsekvenser. Den ærede statsminister svarte: Ja, det har fått konsekvenser, den konsekvens, at nu har man forandret chifferet. Men det var jo ikke det jeg mente, det gikk jeg selvfølgelig ut fra, at man ikke fortsatte med nu fremdeles å bruke det chiffer, som amerikanerne hadde lest, men det må jo få ganske andre konsekvenser, og såvidt jeg forstår, er det bragt på det rene, at hr. Gade har optrådt på den måte. Jeg skjønner ikke, at det kan gå ganske upåtalet hen.

Så vil jeg få si nogen ord til om dette med private subsidier til den norske stat. Jeg har jo intet imot, at rikfolk betaler til staten, de skal beskattes, man skal ta fra dem mest mulig, men hvis de kommer og vil gi gaver til staten, skal man kaste dem på dør. Nådesmuler, enten det er fra

Hannevig eller andre, skal ikke den norske stat ta imot. En mann skal ikke opnå nogen vinning, nogen gunst, nogen tjeneste, fordi han er en rik mann. Har han en sak, som er rettfærdig, skal han ha statens beskyttelse, fordi hans sak er rettfærdig, men han skal ikke ha statens beskyttelse, fordi han kan betale. Man sier her, at hvis der kommer en fattig mann, og departementet blir overbevist om, at der er skedd mannen urett, kan man være sikker på, at den mann skal bli hjulpet. Ja, det var enda vel. Men hvis nu departementet er i tvil, vil det si: Ja, du har kanskje lidt urett, men det er umulig å opnå noget for dig, det vil koste mange penge, og så vondt det er, må vi si nei. Det vil en fattig mann få til svar. Men om en rik mann kommer med en tvilsom sak, og departementet sier, at dette er det liten chance til å opnå noget med, ja, om departementet sier, at der er i grunnen ingen chance - hvis så mannen sier: Værsgod, her er 8000 kroner - så sier departementet: Vel, så skal vi forsøke allikevel. Jeg synes ikke, det er så svært vanskelig, som hr. Hambro vil ha det til, å ta standpunkt til dette spørsmål. Jeg vil si, at her har vi virkelig et prinsipp, hvorfra der aldri bør dispenseres. Der er ikke nogen grensetilfelle, men det er et uanstendig forhold, at det skal kunne gå an å mobilisere det norske utenriksdepartement ved hjelp av private penger, og jeg sier, at det er slett ikke sikkert, at den norske stat har stått sig på den aksjon, som her er åpnet. Det er så sin sak for en stat å gå til en annen stat og reise et krav, som er i høieste grad urimelig. Det er ikke til gagn, det er til skade for den stat, som fører en slik politikk, og den skal ikke innlate sig på det, selv om den får aldri så mange penger av en privatmann.

Handberg: Jeg var nødt til igjen å be om ordet, for jeg var ikke tilfreds med den tolkning, som utenriksministeren gav av siste avsnitt av premissene i komiteens innstilling. Den tolkning, han gav, den var slik, at statsministeren stillet sig helt avvisende. Jeg mener, at den tolkning er den rette, som ligger på linje med det statsminister Lykke uttalte i komiteen. Jeg skal referere det, hr. Lykke sa: "Jeg tror ikke, at man behøver å betrakte saken som endelig avsluttet. Denne sak har godt av å hvile en tid, og særlig bør Hannevig innstille sine øvelser, men at man helt skal opgi evret overfor Amerika, det tror jeg ikke man bør, det er det syn som jeg har på denne saken". Nu sier jo statsminister Mowinckel, at der fra utenriksdepartementets side ikke vil bli gjort nogen ting, uten bare forsåvidt Amerika kom og tilbød en ordning. Men man må vel regne med, at statsminister Mowinckel ikke blir sittende som utenriksminister til evig tid, der kan jo komme en utenriksminister, som står mere velvillig, og forsåvidt det skulde hende, så mener jeg at da vil innstillingen og forståelsen av denne ha sin verd. President Hambro rettet nogen ord til mig om dem som har været rike og var blitt fant. Til det vil jeg bare svare, at jeg citerte der en navngiven manns ord. Når der her er dradd inn mange ting om ministrene, særlig om minister Gade, så vil jeg si, at jeg også har hørt mange rykter, men jeg vet ikke hvor stor lit man kan feste til de rykter, og jeg vilde føle mig svært ilde berørt, forsåvidt jeg skulde stå her i Stortinget og referere sladderhistorier.

Gram: Det er jo ikke særlig meget å føie til her. Jeg vil imidlertid bare ha sagt tilslutt, når vi nu er ferdig med disse måneders arbeide med denne store sak, at det for mig har været interessant å stille med den som ordfører, og det hele har efter min mening været noget av en roman. Bare man leser St. med. nr. 8, vil man merke, at den er meget fikst lavet som en moderne roman. Denne veksling av telegrammer og sammenstillingen av disse noter, det kan se tørt ut, men det er virkelig ganske morsomt stoff allikevel, således som det er plasert. Der er også andre likhetspunkter med en moderne roman; det er ikke bare dette fantastisk store tall 62,5 mill. dollars - det forekommer ikke normalt i en norsk roman, det er 2/3 omtrent av vort statsbudgett - men der er også flere av de personer, som har agert her, som er skikkelser fra romanens verden. Hannevig selv er en blanding av en glad gutt og Peer Gynt, og Bryn er den mere tragiske skikkelse, hedersmannen som går hen hele tiden og gjør, hvad han mener er rett og riktig, men dog nokså steil og uten å eie den smidighet som kanskje kunde være ønskelig i en situasjon som denne, og som også derfor lider denne tragiske skjebne tilslutt. Hvor jeg skal plasere Gade vet jeg ikke, han forekommer ikke almindelig i norske romaner, det måtte da være som forfatteren. Og jeg har en mistanke om, at Gade ikke alene har optrådt som romanforfatter, men også skrevet noveller etterpå, som er meget godt publikumsstoff, men som allikevel ikke har særlig meget med virkeligheten å gjøre. Om der er rammet minister Bryn en tragisk skjebne, så har jeg medfølelse med ham; om noget lignende skulde ramme minister Gade, vil jeg ikke bebreide nogen for det. - Jeg er helt enig i den konklusjon, som utenriksministeren har trukket av innstillingen. Jeg tror at hr. Handberg står nokså isolert i sine forhåpninger om, at det skal kunne lykkes å få en gunstig atmosfære her. Det er selvfølgelig så, at lar det sig gjøre, ser vi det meget gjerne, men jeg har liten tro på det. Utenriksdepartementet har også i stortingsmeddelelsen uttrykkelig sagt - og det er den nuværende utenriksminister enig i - at på grunnlag av det materiale som hittil foreligger, er man på det rene med at intet yderligere kan foretas.

Det er da bare med hensyn til den videre utvikling av saken her i Stortinget idag jeg må få lov til å si, at jeg har gått ut fra, at innstillingen nu vil kunne bli tilstillet pressen; den er skrevet så forsiktig som den er nettop med det for øie, at den skulde kunne komme til pressen. Minister Gade har utvilsomt hat meget gode forbindelser i pressen, og det er meget mulig, at de vil komme noget overraskende på den norske presse nogen av de opplysninger som er kommet frem idag. Vi har tidligere været utsatt for at pressen er blitt fourneret med opplysninger, som ikke helt har stemt med de offisielle dokumenter, og det kan - når der også er blitt påberopt den posisjon Gade har i den amerikanske presse - formentlig være tilstrekkelig å henvise til, hvad vi der har uttalt i innstillingen, idet vi har sluttet oss til departementet. Departementet sier: "Departementet kan vanskelig tillegge disse artikler i den amerikanske presse den betydning, som De synes å gjøre, når departementet har forstått det således, at disse

artikler fremkom, direkte og indirekte, på foranledning av Dem selv, og at dette dessverre blev State Department bekjent". Jeg er bange for at State Departments holdning likeoverfor oss, hvis vi atter nogensinne skulde melde Hannevigs krav, ikke vilde være venlig, dels på grunnlag av hvad selve saken innebærer, dels på grunn av den måte, hvorpå den hittil er ført frem. Det er jo også avvisende, det amerikanske svar, og det er vel ikke blitt gunstigere ved den form minister Gade selv har gitt sin siste note av 12. juli, hvor han bl.a. betegner en fremskutt amerikaner som "an American citizen, one Mr. Charles Hughes" - en amerikansk borger, en viss Mr. Charles Hughes, - presidentkandidaten, utenriksministeren, en av landets mest kjente menn. Det er ikke en ordinær diplomatisk form. Jeg tror hr. Gade egner sig bedre som romanforfatter enn som forfatter av diplomatiske noter. - Tilslutt vil jeg - for det tilfelle at den skal offentliggjøres - gjøre oppmerksom på, at der i innstillingen finnes en trykkfeil på side 9 annen spalte langt nede, idet ordet "muntlig" er kommet inn. Det ser ut som minister Bryn bare muntlig har henvendt sig til State Department - det var både muntlig og skriftlig.

Indrehus: Berre ein einskild merknad. Det var nemnt her, at minister Bryn på grunn av det, han hadde havt med saka å gjera, var komen upp i eit injuriesøksmål. Saka er, at ei fortruleg melding frå Bryn, send til departementet, vart prenta og vart kjend for Hannevig, som på grunn av, at denne fortrulege meldinga er komen ut, har gått til injuriesøksmål. Det slag meldingar må våre sendemenn, dersom dei skal gjera si plikt, senda til regjeringa; men eg synest, dei må vera tryggja, når dei gjer si plikt i so måte. Eg vil ikkje her klandra nokon; eg vil berre segja, at eg finn det sjølv sagt, at Utanriksdepartementet her syter for, at Bryn fær fri sakførsel.

Ameln: Da Norge første gang fikk en ordning med Amerika, hvorved det fikk 34 1/2 million dollars, blev der nedsatt en voldgiftsrett på 3 mann for å fordele beløpet på de 27 kontraktseiere. Jeg blev formann i denne voldgiftsrett, og hadde da anledning og plikt til å sette mig temmelig godt inn i amerikanske forhold. Da der er gått så lang tid med til behandlingen av denne sak, og efter min mening ting er tatt med her som nok hører til i denne sal, om enn kanskje ikke fullt ut i Stortinget, men i Odelstinget og blot efter en annen forberedelse, så skal jeg ikke gå i detalj med hensyn til saken. Men jeg har inntrykk av at komiteens ærede ordfører har visse tendenser til å utvikle sig til romanforfatter, så at sporene også burde skremme ham. Jeg har den opfatning at jeg i det vesentlige deler hr. Handbergs syn på saken. Der var større tyngde i Hannevigs sak enn flere av komiteens medlemmer idag har gitt uttrykk for i det muntlige, og jeg tillegger også innstillingen en større tyngde enn endel av komiteens medlemmer har gjort her.

Alf Mjøen: Jeg vil si med hensyn til Gades sykdom, at jeg kjenner ikke noget til den. Er det slik at han er blitt syk eller at han i det hele har tatt skade på sitt sinn, så kan selvfølgelig mangt og meget av det som anføres fra hans side,

være mindre riktig. Jeg kjenner ikke til det, men det kommer vel kanskje av at han har sittet 10 år i tropene, og når det er regelen at man ikke bør være der mer enn 3 år uten å ta skade på sin helbred, så skjønner jeg ikke at utenriksdepartementet kan ha latt ham sitte der så lenge. Etter de fiendtlige uttalelser som hr. Hambro, utenrikskomiteens formann, kom med mot ham, er der all utsikt til at han blir sittende der til han dør.

Hambro: Nei, han blir fjernet.

Mjøen: Han har permisjon. Jeg vil si at det at han tok sig nær av misjonen i Washington, det er selvfølgelig et bevis for at han arbeider alvorlig med sin gjerning. Jeg husker at han var den mest brukte 17de maitaler rundt i Minnesota, Wisconsin, Dakota, lenge før han søkte norsk borgerrett. Hvorfor var han det? Fordi han var en norskamerikaner som hadde kjærlighet til sitt land. Nu vil hr. Hambro få det til slik at man overhodet ikke skal bruke ham i det land han kunde utrette mest. Jeg vil også si at det er fullstendig feilaktig hvad hr. Hambro kom med at man ikke bruker folk, som før har været borger i et annet land. Grevstad, Dagbladets gamle redaktør i Chikago, blev minister i Montevideo.

Hambro: Men ikke i Norge.

Mjøen: Han hadde været norsk borger. Hr. Gade var født i Norge. Nej, saken er nok den, at Gade var en outsider, og hele tiden har man sett uvelvillig på ham i departementet. Der kunde været adgang til å la ham slippe til Finland, også for helbredens skyld. Med hensyn til hr. Bryn, så er jeg enig med hr. Hambro i at han var lite skikket til å være i Amerika. Jeg har kanskje ikke vært i Amerika så ofte som hr. Hambro og ikke hatt den stilling som Nordmannsforbundets formann, men jeg har iallfall hatt adskillige forbindelser der over, og det er sikkert nok at jeg tror ikke at vi hadde nogen særlig heldig representant i Bryn. Men jeg er helt uenig i at vi ikke vilde hatt en god representant i Washington i hr. Gade. Hr. Hambro må ikke undervurdere hans forbindelser. Det kan være at Gade har tillagt sig endel diplomatiske egenskaper ved å selskaperere; det passer kanskje ikke i norske forhold, men ute i verden og i diplomatiet passer det. Med hensyn til forholdet mellem Bryn og Gade, så har der alltid vært et fiendtlig forhold der. Bryn så i Gade en konkurrent, fordi en rekke mennesker der over ønsket å få Gade som minister.

Der er iallfall skjedd et brudd på den oprindelige forutsetning. Den gang da Konow H. kjempet så sterkt for at man skulde se til å finne anvendelse for denne mann, så var det nettop for å kunne bruke ham på den post der over på grund av hans forbindelser og kjendskap til amerikanske forhold. Men nu er han jo blitt syk som følge av at utenriksdepartementet har latt ham bli i tropene i 10 år.

Presidenten: Presidenten hadde håpet at denne debatt nu snart kunde avsluttes, men dessverre er talernes rekke stor.

Presidenten vil da foreslå at tiden for de talere som herefter tegner sig, - hvis der blir nogen - begrenses til 2 minutter.

Votering:

Presidentens forslag bifaltes enstemmig.

Presidenten: Den reglementsmessige tid er snart forbi, og presidenten vil anholde om Stortingets bemyndigelse til å fortsette inntil vi er ferdige med kartet. Presidenten anser bemyndigelsen for gitt.

Bakke: Bare et spørsmål til sakens ordfører. Hvis nu komiteens innstilling blir bifalt, som man vel kan gå ut fra etter det som er sagt her idag, så skal etter annet avsnitt endel av denne sak plukkes ut og oversendes protokollkomiteen. Jeg vil da gjerne rette et spørsmål til komiteens ordfører. Nu skal jo innstillingen offentliggjøres, men innstillingen er for en vesentlig del bygget på stortingsmeddelelse nr. 8, og protokollkomiteens uttalelse i denne spesielle sak må jo også delvis bygges på stortingsmeddelelse nr. 8. Er det komiteens mening at St.med. nr. 8 også skal offentliggjøres?

Hambro: Nei.

Bakke: Da kan altså protokollkomiteen i sin innstilling ikke henvise til St. med. nr. 8, men da må vi bare be Odelstingets medlemmer erindre, at det dokument, som ikke vil bli omtalt i innstillingen og ikke vil komme frem under debatten, det er selvfølgelig også et dokument i denne sak angående minister Bryns klageskrivelse.

Gram: Likeoverfor det siste spørsmål fra hr. Bakke kan jeg svare at det hadde vært min tanke - og jeg tror hele komiteen er enig i det - at St.med. nr. 8 ikke skulde offentliggjøres, idet den inneholder adskillige ting som det vel neppe er av interesse for oss å utlevere til Amerika, men det blir vel utenriksdepartementet som - hvis det ønsker en offentliggjørelse - må sørge for å få det ønske oppfylt. Jeg kan imidlertid ikke tenke mig at nogen interesse kan være tjent med at det dokument offentliggjøres. Det er heller ikke nødvendig av hensyn til protokollkomiteens behandling av saken, idet minister Bryns sak nærmest er knyttet til en særskilt skrivelse fra minister Bryn av 2. mai i år, der som særskilt sak er oversendt utenrikskomiteen, og som vi nu foreslår viderebefordret til protokollkomiteen. - Hva angår disse anførsler om minister Gades 10-årige opphold i tropene, skal jeg for korrekthets skyld komme med den tilføielse, at de 10 år er således å forstå, at Gade 6 år har vært i tropene og i 4 år hjemme med permisjon, så det har ikke vært så overordentlig meget i sammenheng allikevel. - Hva hr. Amelns betraktninger om mig som romanforfatter angår, så kan jeg ikke innlate mig på å diskutere den ting med hr. Ameln, som øiensynlig ikke leser romaner. Han har overhodet ikke lest denne saks dokumenter,

såvidt jeg kan forstå, og da er det overmåde vanskelig å diskutere den med ham.

Presidenten: De følgende talere har inntil 2 minutter.

Hambro: Jeg vil bare ha bemerket til hr. Mjøen at han åbenbart må ha misforstått mig. Jeg har ikke uttalt noget om at det at en mann var norsk-amerikaner i og for sig skulde gjøre ham mindre skikket til å være minister eller hvadsomhelst. Hvad jeg har uttalt er det som enhver vil kunne forvise hr. Mjøen om, at det strider mot internasjonal sedvane å sende som minister til et land en mann som tidligere har vært borger i dette land. Det falt ikke amerikanerne inn å forsøke å gjøre hr. Grevstad til minister i Norge, - de gjorde ham til minister i Montevideo, og vi gjorde hr. Gade til minister i Rio og ikke i Washington; det var en vesensforskjel der. Og hvis der var nogen som i 1911 svevet i den tro, at man skulde nyttiggjøre sig hr. Gade i fremtiden som minister i Washington, så er det bare et vidnesbyrd om at forskjellige av dem som optrådte i den sak, kanskje ikke hadde innsikt helt ut i de materier som interesserte dem.

Det var et enkelt forhold ved denne sak jeg vilde feste oppmerksomheten ved her. St.med. nr. 8 er en hemmelig meddelelse; det er ikke tanken at den skal offentliggjøres, men komiteen har under sin syslen med denne sak støtt på det eiendommelige forhold at forskjellige personer, som hverken sitter i Stortinget eller direkte har nogen befatning med denne sak, men som har vist sig her i korridorene og andre steder som en slags mellemmenn, har vist sig i besiddelse av St.med. nr. 8. Jeg nevner dette beklagelige forhold her for å understreke likeoverfor Stortingets medlemmer, at man ikke kan være forsiktig nok med de hemmelige dokumenter som blir delt rundt, og for å be Stortingets medlemmer om å passe meget nøie på de hemmelige papirer av den ene eller den annen art som de måtte være i besiddelse av, og også for å minne dem om at disse hemmelige dokumenter skal leveres tilbake til Stortingets kontor når de er benyttet.

Ameln: Jeg har viet denne sak megen oppmerksomhet og har hatt befatning med disse forskjellige kontrakter i en rekke år, bl.a. som formann i den voldgiftsrett som jeg nevnte. Men jeg er glad for at hr. Gram berørte dette spørsmål. Det er min inderlige overbevisning at det er en skandale at denne sak med de dimensjoner og de dokumenter kommer frem, som hr. Mjøen sa på 24 timer. Da skal man gjenopfriske dokument nr. 8 og lese denne så koncentrerte innstilling. Jeg har satt mig meget nøie inn i denne sak, men det var altfor kort tid, og vi har også andre ting å gjøre, så jeg vil henstille til hr. Gram å trekke en skarp linje mellom sin romanforfatter-virksomhet og innstillingsforfatter-virksomhet.

Presidenten: Hr. Mjøen har hatt ordet to ganger og får nu ordet kun til en kort bemerkning.

Alf Mjøen: Ja, det var bare en kort bemerkning i anledning av hr. Hambros uttalelse om at det måtte være de personer som

ikke har tilstrekkelig innsikt i de materier som de har befattet sig med, som mente at Gade kunde benyttes i Washington. Da må han sikte til Konow H., for jeg blandet mig ikke inn i den sak, men det var Konow H., som arbeidet for det. Med hensyn til det å bruke en minister i hans eget land vil jeg nevne et parallelt eksempel. Det er visstnok så at Swenson, det amerikanske folks minister her i Norge, er amerikansk borger, men han er føtt av norske foreldre. Jeg tror at Amerika har ment å vise en oppmerksomhet mot Norge, da det sendte minister Swenson hithen, en mann av norsk byrd, og jeg tror ikke amerikanerne vilde opfatte det som nogen fornærmelse om man sendte en der hadde hatt amerikansk borgerrett til den stilling i Amerika.

Presidenten: Hr. Hambro har ordet til en kort bemerkning.

Hambro: Jeg vil bare gjøre oppmerksom på at minister Swenson er amerikansk borger og at han hele sitt liv har vært amerikansk borger. Minister Swenson legger for sitt personlige vedkommende så sterk brett nettop på dette forhold jeg har nevnt at jeg kan her betro hr. Mjøen at da det i et av våre tidsskrifter hadde stått en notis om at Swenson var føtt i Hallingdal og var halvannet år gammel da foreldrene utvandret, bad han om at der måtte bli sørget for at denslags ting blev beriktiget, da han ikke efter amerikansk opfatning vilde ha kunnet være minister i Norge, hvis han hadde vært føtt her.

Komiteen hadde innstillet:

- I. St.med. nr. 8 (1928) vedlegges protokollen.
- II. Sendemann Bryns skrivelse av 2. mai 1928 med bilag oversendes Odelstinget.

Votering:

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Sak nr. 2.

Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om godkjennelse av en i Varsjava den 26. april 1928 undertegnet tilleggsprotokoll til handels- og sjøfartstraktaten mellom Norge og Polen av 22. desember 1926 (innst. S. C).

Komiteen hadde innstillet:

Stortinget godkjenner den 26de april 1928 undertegnede tilleggsprotokoll til Handels- og Sjøfartstraktaten mellom Norge og Polen av 22de desember 1926.

Votering:

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Sak nr. 3.

Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om Stortingets samtykke til at Regjeringen lar ishavssøen Jan Mayen ta i formel besiddelse i H.M. Kongens navn og således innlemmer den i riket (innst. S. D).

Komiteen hadde innstillet:

St.prp. nr. 27 tages ikke under behandling av indeværende års Storting.

Hambro (komiteens formann og ordfører): Jeg vil bare få lov å si de ord - ikke minst siden her også er representanter for pressen tilstede - at deri at behandlingen av denne sak foreslås utsatt til neste år, ligger ikke nogen slags avstandtagen fra sakens realitet. Men forholdet til Bouvetøen og enkelte andre ting gjør at man i komiteen - og man har i utenrikskomiteen forstått at utenriksdepartementet er enig deri - ikke ønsker for øieblikket å ta op det spørsmål til realitetsbehandling.

Votering:

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Sak nr. 4.

Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om forhandlinger med Danmark i arkivsaken m.v. (innst. S. E).

Komiteen hadde innstillet:

St.med. nr. 9 for 1928 vedlægges protokollen.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Jeg er desværre nødt til å forstyrre presidentens virksomhet et øieblikk. Jeg skal ikke bruke lang tid, og jeg akter heller ikke å ta op arkivsaken til drøftelse. Men forholdet er det at jeg hadde hat et stille håp om at konstitusjonskomiteen i denne sak kanskje skulde ha gått litt nærmere inn på sitt syn på hvorledes man nu skal gripe denne sak an. Jeg mener nemlig at i en sak av denne betydning er det ganske nødvendig at utenriksdepartementet - eller om man vil regjeringen - opererer i forståelse med Stortinget. Det er nemlig meget vanskelig for regjeringen her å optre på egen hånd, og det vilde kunne ha nokså slemme følger, om regjeringen her benyttet en fremgangsmåte som Stortinget bakefter vilde synes var feilaktig. Da nu imidlertid Stortinget skal oppløses, vil det ikke være mulig i den tid hvor Stortinget ikke sitter sammen å kunne nå til en slik felles forståelse av den fremgangsmåte som skal anvendes, og spørsmålet må da, såvidt jeg kan skjønne, utstå til Stortinget trer sammen.

Personlig har jeg - hvad jeg også underhånden har talt med konstitusjonskomiteens ærede formann om - vært inne på den tanke at denne sak nu er kommet så langt at man kan si man er ferdig med forberedelsene. Den er nemlig kommet temmelig langt. Det beror på en stor misforståelse når enkelte aviser har skrevet, som om man har latt denne sak drive, og at initiativet til arbeidet med denne sak kommer fra nogen Grønlandsforeninger, eller hvad de heter. Det er en stor misforståelse. Med denne sak har der fra regjeringens side vært arbeidet i mange år - i mange år hr. president. Det er nemlig en meget vanskelig sak, og det har vært ganske nødvendig å forberede denne sak nokså omhyggelig her i Norge, selv om disse forberedelser - det sier sakens natur - ikke har kunnet foregå for åpne dører. Nu er altså saken kommet så langt at man er ferdig hvad de stille forberedelser angår, og det som nu må gjøres, hvis man skal komme videre, er å forhandle med Danmark. Men der reiser sig da to spørsmål: Hvorledes skal disse forhandlinger føres, og skal denne sak blandes sammen med en annen, beslektet sak, nemlig spørsmålet om visse museumssakers utlevering? Igrunnen avhenger spørsmålet om forhandlingsmåten nokså meget av det annet spørsmål. Hvis man kunde holde museumsspørsmålet mere i bakgrunnen, da vilde det være nærliggende å fremme forhandlingene om arkivsaken direkte og hurtig. Skal derimot museumssaken i hele sin bredde tas op samtidig, må museumssaken i virkeligheten forberedes her i Norge på en måte der er beslektet med den hvorpå arkivsaken er forberedt. Man må undersøke hvad man vil forlange, og man må ha det nøie og omhyggelig og samvittighetsfullt prøvet, slik at når man kommer til Danmark, er man vel rustet og vel forberedt. Hittil har en enkelt bestemt del av museumssaken nok vært undersøkt, men museumssaken i hele sin bredde ligger ennu nokså uferdig her i Norge. Som sagt, hvis man mener at museumssaken skal tas op samtidig, må man vente. Mener man derimot at arkivsaken alene nu kan tas op, kan der straks innbys til direkte forhandling med Danmark om arkivsaken - og jeg må tilstå at jeg er tilbøielig til å tro at det er det rette, idet vi da ikke bør legge skjul på at Danmark må være forberedt på at der kommer en museumssak efter arkivsaken, hvilket kanskje vil medføre at Danmark vil forlange at de to saker skal sees sammen, men det fikk stå sin prøve. Jeg tror det da vilde være praktisk at forhandlingene blev ført av en mann, en dertil skikket mann som blev bemyndiget på fornøden måte til å føre forhandlingene for Norge om denne sak med Danmark. Denne mann som jeg altså vilde sette i stedet for en komite - som jeg er nærmest tilbøielig til å tro vilde svekke vor kraft i disse forhold -, denne mann måtte utstyres med tilstrekkelig kyndig assistanse, men han selv skulde være forhandler og ha forhandlerens ansvar og forhandlerens myndighet. Det er den fremgangsmåte jeg nærmest hadde tenkt mig. Men med den erfaring jeg har i disse spørsmål, med mitt kjennskap til, hvor ømtålige de er, vilde ikke jeg kunne gå i gang med en slik forhandling uten at spørsmålet var drøftet her i denne sal, og da fremfor alt av konstitusjonskomiteen. Jeg er derfor nærmest tilbøielig til å følge en sådan fremgangsmåte at jeg, når Stortinget kommer sammen i januar, forelegger et hemmelig forslag om den vei jeg vil foreslå at man går, og det får da bli gjenstand for

drøftelse mellom departementet eller regjeringen og komiteen og siden for avgjørelse av Stortinget, hvilken fremgangsmåte man skal bruke. For saken er den at en enkelt mann, et enkelt departement, på dette viktige område lett kan ta feil, og bebreidelser vil da bakefter kunne rettes mot ham eller departementet for at man er begynt på en feilaktig måte og derved har skadet en viktig sak. Jeg vilde gjerne ha sagt dette, jeg har funnet det nødvendig å si det, siden innstillingen av lett forståelige grunner i år ikke inneholder mer enn den gjør.

Lykke: Jeg forstår nok også det, at det kan være for tidlig å ta en debatt her i Stortinget idag om denne sak, men jeg må nevne en ting som står her i innstillingen: "Men sålenge de norske sakkyndige ikke er enige, og regjeringen intet standpunkt har tatt, kan saken neppe med fordel debatteres i Stortinget". Ja, det var jo netop dette, den uenighet som var om disse ting, som vi på en måte fik bilagt ved den komite som blev nedsatt og det siste arbeidsutvalg, som der står ganske kort referert om her. Jeg tror ikke der lenger er nogen uenighet mellom de sakkyndige om fremgangsmåten. I den innstilling som foreligger fra de sakkyndige er redegjort for et par dissenser der, og jeg skal innrømme at på et vesentlig punkt er der en dissens, men det er ikke riktig at den daværende regjering ikke hadde tatt standpunkt. Vi hadde tatt standpunkt til forslagene, idet vi hadde fulgt professor Koht i det ene av disse dissensspørsmål og professor Kolsrud i det annet, og det tror jeg også den nuværende regjering vil komme til å gjøre. Jeg hørte til min glede at statsministeren vil ta op saken i Utenriksdepartementet, og det er jo i og for sig i denne stortingsmeddelelse nu tilkjennegitt, idet Kirkedepartementet som hadde saken, sender den over til Utenriksdepartementet som får den til videre forføining. Den riktige fremgangsmåte blir da som statsministeren sa, at den kommer til utenrikskomiteen og Stortinget, såsnart Stortinget trer sammen igjen, med forslag om de videre skritt som bør tas. Jeg tror ikke at den ene mann, som statsministeren nevnte, vil nå frem, men det skal vi ikke diskutere idag, det blir tidsnok siden.

Hambro (komiteens formann og ordfører): Jeg har intet å bemerke til statsministerens uttalelser; de faller sammen med komiteens opfatning, at vi får saken op igjen i januar måned og da får den med et positivt forslag fra regjeringen. Når komiteen ikke har villet innby til en realitetsdrøftelse av denne sak nu, så er det bl.a. fordi man har et sterkt inntrykk av at tidspunktet ikke er gunstig. Den pressekampanje som har vært drevet om disse ting, har ikke gjort det lettere å møtes med danskene i nogen forståelse, og jeg kan ikke annet enn beklage, at menn som den norske riksarkivar og arkivar Brinchmann ganske har savnet forståelsen av, at skal en sak som denne føres fremover, så gjelder det å bevare en rolig og mild atmosfære og ikke å reise den annen part mot oss på forhånd.

Komiteen har hatt et ganske sterkt inntrykk av den uenighet der har vært, ved de forskjellige konferanser man har hatt, uenighet om hvilken fremgangsmåte man skulde følge,

hvorvidt man skulde forlange å få adgang til å gå igjennem alle danske arkiver og samlinger for å finne ut hvor meget der var av ting som vi mente vi rettelig burde ha, eller man skulde gå til en almindelig forhandling om det, uenighet om hvorvidt man skulde ta med museumgjenstande, gjenstande i samlinger som det gamle naturalkabinett, eller man skulde nøie sig med arkivsakene. Komiteen har funnet det å være av nogen interesse å se, at Danmark har gått til en utskiftning med Island og har gitt Island de arkiv saker som Island mente å ha krav på, mens man i Danmark har avvist å gi Island samlingsgjenstande fra museene igjen. Personlig tror jeg vi er nødt til å ta én ting ad gangen hvis vi skal nå frem. Og vi er nødt til ikke å gå trette. Vi må huske på, at i et krav som dette spiller tiden en underordnet rolle; om der går ett år eller fem år er helt underordnet i forhold til at vi får en større eller mindre del av det vi mener vi skal ha. Personlig er jeg nokså meget stemt for det statsministeren antydte om en komite, bestående av en mann, men der er ikke på dette tidspunkt nogen enighet i utenriks- og konstitusjonskomiteen om det. Vi vilde gjerne ha sett det utformet som et forslag. Jeg vil kun si at jeg går ut fra, at skal det være én mann, hvem det så skal være, så tar man ikke her fagfolk til å føre forhandlingene, men man tar folk med en annen art av forhandlingstrening og lar fagfolkene være bisittere. Den uenighet som der er blandt dem, er ikke nogen hemmelighet for danskene og gjør det ikke lettere å nå til et resultat.

Votering:

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Gram: Jeg bad om ordet i anledning av spørsmålet om offentliggjørelse av de hittil behandlede saker - eller rettere sagt den sak, hvori jeg er spesielt interessert, Hannevigsaken. Jeg går ut fra - og det har vært nevnt her under debatten uten motsigelse - at komiteens innstilling, innstilling S. B. kan tilstilles pressen med engang, og likeledes naturligvis en meddelelse om Stortingets enstemmige tilslutning til denne innstilling. Jeg tillater mig å forespørre, om ikke presidenten er av samme mening, eller mener han, at der skal fremsettes uttrykkelig forslag om det.

Presidenten: Presidenten har vært av den mening, at innstillingen kan offentliggjøres; men presidenten finner det riktigst, at der stilles forslag om, at innstillingen blir å offentliggjøre og kan tilstilles pressen straks.

Gram: Jeg tillater mig da å opta sådant forslag som av presidenten nevnt.

Votering:

Grams forslag bifaltes enstemmig.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Debatten kan naturligvis ikke offentliggjøres, men det måtte være mulig, at

presidentskapet i samråd med utenriksdepartementet fremkom med en meddelelse om de forhandlinger, som har funnet sted i tilslutning til innstillingen, og det resultat, som de forhandlinger har ført til, nemlig at innstillingen er blitt enstemmig vedtatt etter en debatt, som, praktisk talt, i alt vesentlig gav sin tilslutning til de synsmåter, som er blitt hevdet i innstillingen; for det kan jo slås fast, og det er overmåte ønskelig, at almenheten får vite, at Stortinget står bak denne innstilling.

Presidenten: Presidenten tenkte å ta det spørsmål op til behandling, når samtlige saker var behandlet.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Jeg ber om undskyldning, fordi jeg nevnte spørsmålet nu; det var, fordi hr. Gram berørte det. Jeg er enig i, at det bør tas op ved avslutningen av møtet.

Sak nr. 5.

Innstilling fra militærkomiteen om nedleggelse av kulelagerfabrikken på Raufoss samt om etterbevilgning til dekning av tap på driften av samme (innst. S. F).

Komiteen hadde innstillet:

1. Spørsmålet om avvikling av kulelagerfabrikken på Raufoss tas ikke under behandling av dette års Storting.
2. Til dekning av tap på driften av kulelagerfabrikken bevilges på Forsvarsdepartementets budgett for terminen 1928-29 under nytt kap. 934 kr. 1 250 000,00.

Ameln: I overensstemmelse med, hvad der er gjort med parallelle saker, vil jeg foreslå, at punkt 2 utstår for å foretas i forbindelse med budgettoppgjøret. Punkt 1, at saken ikke skal behandles i år, har jeg selvsagt ikke noget mot, at komiteen bringer til avgjørelse nu.

Presidenten refererte Amelns forslag.

Ørbæk (komiteens ordfører): Som man vil se, faller innstillingen om denne sak i to deler. Den første går ut på, at realitetsbehandlingen av denne sak utstår til i januar måned, og at komiteen i mellemtiden behandler saken, hvad den ikke har hatt tilstrekkelig tid til. Derom er der enstemmighet. Punkt 2 er jo nærmest et budgetteringssspørsmål, ikke noget militærspørsmål, og jeg vil personlig anbefale det forslag, som hr. Ameln har fremsatt om dets utsettelse.

Votering:

1. Punkt 1 i komiteens innstilling bifaltes enstemmig.
2. Amelns forslag - at punkt 2 utsettes for å foretas i forbindelse med budgettoppgjøret - bifaltes enstemmig.

Presidenten: Presidenten hadde tenkt å foreslå, at referatet av forhandlingene ikke blev offentliggjort; men efter de uttalelser, som statsministeren kom med, kunde der kanskje være mulighet for å forandre det forslag til: Referat av møtets forhandlinger blir å offentliggjøre efter samråd mellem presidentskapet og utenriksdepartementet.

Lykke: Jeg stiller mig nokså skeptisk overfor en slik offentliggjørelse. Jeg tror, det blir nokså vanskelig å levere et referat, som gir et nogenlunde billede av debatten. Det vil lett måtte bli nær sagt likegyldige ting. Det vesentlige er, at det kommer frem, at Stortinget enstemmig har sluttet sig til innstillingen og den opfatning, som innstillingen gir uttrykk for. Såvidt jeg forstod statsministeren, anså også han det for det vesentlige. Å offentliggjøre noget av denne debatt tror jeg ikke vil føre til noget. Det er mitt inntrykk.

Hambro: Jeg er nokså enig i det. Jeg tror, det er riktig, at presidentskapet bemyndiges til å sende ut en kort notis; men et referat av debatten lar sig ikke vel stille sammen slik, at det gir noget billede. Et referat, som egner sig til offentliggjørelse vil bli et sørgelig - jeg vil ikke engang si kastrert, men schächtet referat, og det tror jeg ikke nogen er tjent med. En kort almindelig notis tror jeg er det eneste man kan sende ut.

Presidenten: Presidenten vil da fastholde den oprinnelige formulering av sitt forslag: Referat av møtets forhandlinger blir ikke å offentliggjøre; men presidentskapet bemyndiges til å utsende et kort kommuniké om forhandlingene.

Votering:

Presidentens forslag bifaltes enstemmig.

Protokollen blev derefter oplest uten å foranledige nogen bemerkning.

Møtet hevet kl. 20.35.